КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ КВІТЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом.

Зміст:

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 КВІТНЯ 1929 | Ч. 4 | РІК ВИДАННЯ II.

Відповіді Ювилята.

У відповідь на привіти надіслані ВП. проф. Ф. А. Щербині у день його 80-ліття одержали РСУК і наша Редакція слідуючі письма від шан. Ювилята:

До Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові.

Щиро дякую Ревізійний Союз Українських Кооператив за привіт з нагоди мого 80-ти ліття і за побажання трудиться довгі роки для рідного краю і науки.

12. III. 1929 — *З глибокою пошаною*
Прага — *Професор Ф. Щербина*

До Редакції „Кооперативної Республики.“

Низько кланяюсь Редакції „Кооперативної Республики“ і щиро дякую за велику для мене честь бути в числі учителів і духових покровителів кооперації, яку я рахую самою великою у людей на всій земній кулі силою соціяльно-еволюційного розвиття і великою будуччиною всього людства. Дякую і за побажання довго жити, бо поки буду жити, доти буду служити рідному Українському народу і його країнам в дусі загально людських ідеалів.

18. III. 1929 — *З глибокою пошаною*
Прага — *Професор Ф. Щербина*

До Редакції „Кооперативної Республики“.

Високоповажаний Пане Редакторе!

Не маючи фізичної змоги відповісти усім тим товариствам й особам, які вшанували мене своїми привітаннями в день мого 80-ти літнього ювілею, дозвольте на сторінках Вашого Хвального Часопису принести щиру подяку тим, хто не забув мене в цей урочистий для мене день.

18. III. 1929 — З глибокою пошаною
Прага — Ф. Щербина

Визначні риси кооперації і кооператив*).

Проф. Ф. А. Щербина, Прага

Кооперативами називаються соціяльно освідомлені і діючими законами обумовлені ассоціяції праці і підприємств, що організуються в інтересах трудових мас. Формальною ознакою кожної кооперативи служить її органічний, згідний з діючими законами статут, яким визначаються так характер кооператив, як і її функції в царинах народнього виробництва, обміну і споживання. Кооперативами через те не принято називати споріднені їм по природі форми ассоціяції, виникаючі і діючі на основі звичаєвого права або неписаного народнього закону. В цьому розумінні під назву кооперативи лише умовно підходять трудові, хліборобські або промислові артілі, але зовсім не підходять наприм. злодійські організації або розбійничі банди, що мають цілі, незгідні з загально принятою етикою і нормальними взаїмновідносинами людий.

Видатну особливість кооператив в першому випадку — у відношенні до артілів — становить вищий по розвитку культурний стаж кооперації, а в другому, цебто у відношенні до злочинних організацій — тотожність чистих ідей кооперації з загально-людськими ідеями етики, яка клеймить антисоціяльні насильства та переступницьку сваволю. Кооперативним формам, як пізнішому прояву культури та економіки, є властива спеціяльна риса виявлення творчости в дусі трудових ідеалів: — ассоціяції, солідарности і загально-людскости. В цілях досягнення, здійснення цих ідеалів кооперативи подають трудовим масам не тимчасову або випадкову допомогу, але систематично провадять трансформацію трудових засад в постепенному, еволюційному їх розвиткові.

В такому розумінні ідея кооперації обіймає 3 ґрупи явищ: 1) свобідну невимушену участь членів організації, 2) діяльність організації згідно з загально принятою етикою і діючими в її дусі законами і 3) осягнення найбільш корисних результатів діяльности, забезпечуючих права та інтереси народніх мас, згідно з засадами праці і

*) Витяг з виготовленої до друку праці: »Кооперація і процеси закона ассосіяції« проф. Ф. Щербини.

солідарности. Ідеольоґія, що обіймає ці три ґрупи процесів і явищ, складає »живу душу« кооперації. Кожній ґрупі явищ і процесів відповідають властиві ґрупи ідей. В першому випадку — ідея свободи особи, в другому — ідея взаємовідносин між людьми в їх колєктивній творчости і в третьому — ідея праці, як головного чинника в існуванні та розвитку людий. Отже ідеольоґія кооперації характеризується рухом колєктивної творчости в царині кооперації і свідомим розумінням масами відповідаючих ідеям кооперації процесів та явищ.

Самі по собі кооперативні ідеї не є щось незмінне в своїх формах і змісті. Форму і зміст дає їм дійсність, ті реальні обставини, в яких фактично здійснюється як діяльність людий, так її характер і напрямок, що обумовлюється взаємовідносинам людий між собою. Але через те, що реальна діяльність і взаємовідносини людий міняються, в міру розвитку, в постепенному їх рухові під впливом закона еволюції, — в томуж еволюційному напрямі міняються і ідеї, залежно від змісту, який в них вкладається. Не одна і таж є форма простої кооперації, як вона була утворена рочдельськими піонірами, і складної — союза кооперативних союзів, як вони були сформовані масами мислячих голов, при нинішніх умовинах кооперативного руху. В абстракції ідея кооперації для обох форм тотожна, але її реальний зміст не однаковий, і фактично кооперативи будуються не по абстрактних схемах, а в залежности від життєвих умов, якими і визначається той або инший реальний зміст ідеї.

Колиб 28 рочдельських ткачів умом, досвідом, енерґією і моральними спонуканнями переважали кожний в десятеро ґеніяльного Овена, то, давши зміст ідеї споживчої кооперативи, вони ні в якому випадкові не змоглиб внести реальний зміст в ідею неіснувавшого ще тоді союза кооперативних союзів. Вони не моглиб зробити цього не тільки в залежности від тих умовин, при яких почалося їх діло, коли вуличні хлопчики висмівали їх, а дорослі, глядючи на порожні полиці першої кооперативної крамниці, з іронією та жалем віщували неминучу загибіль кооперативі, але головним чином тому, що для ідеї союза кооперативних союзів не доставало в самому житті тих самих умовин, як і для здійснення ідеалів Овена. Еволюція не зробила ще свого діла.

Таким чином ідеольоґія кооперації розвивалася в томуж еволюційному напрямкові, в якому укладались основи існування людий, а в купі з цими умовами і ті або инші форми кооперації. Одно від другого невіддільне. Цяж невіддільність — основний камінь, на якому під впливом подвійної взаїмочинности думки і діла, розвивається кооперація, переходячи від одних форм до других і від одного комбінування їх до инших, більш складних. І самі по собі кооперативи і ідеольоґія, на якій вони будуються і розвиваються, врешті врешт однаково являються наслідком світового закона еволюції.

Закон еволюції, як відомо, проявляється в процесах безупинної діференціяції явищ і в рухові явищ від простих до складних. Це незмінно відбувається і в неорганічній природі, і в житті организмів, і в сфері соціяльного поступу людства. Кооперативи, по своїй природі і змісту, входять до третої ґрупи явищ — до соціяльної сфери. Цим вони відріжняються від аналоґічних біольоґічних форм, властивих нищим від людини тваринним орґанізмам. З цієюж видатною рисою є звязаний їх складний характер, цілком залежний від складних процесів духової діяльности людий з одного боку, і від такихже складних форм реалізації цієї діяль-

ности в житті, з другого. Інтелєктуальні здібности людий однаково обіймають і ті і другі процеси — і духово-абстрактні і духово-реальні. В першому випадкові інтелєктуальні процеси протікають головним чином в напрямі абстракції та дедукції, — а в другому — в напрямі спостереження реальних явищ та індукції.

В цьому відношенні духова діяльність людий розподіляється так би мовити на два потока еволюції, — на еволюцію ідеольоґії згори, в порядку індивідуальної творчости в сфері ідеального будування, і на еволюцію ідеольоґії знизу, в царині реальної масової творчости, — оскільки інтелєкт в обох випадках являється чинником, обумовлюючим аналізу та оцінку як ідеальних будов, так і реального буття. При такій подвійности течій індивідуального і масового думання, ідеольоґія кооперації являється якби рівнодіючим чинником між тими і другими формами духової творчости людий. З одного боку абстрактні ідеї, втягаючи в себе все більш і більш елєментів реального змісту, тим самим все більш і більш стикаються з діючими процесами реального буття, а з другого — зачерпнуті з життя, зі спостережень реального буття, ідеї, під впливом яких формується життя і процеси соціяльної творчости, в свою чергу постепенно наближуються до вищих ідеалістичних передпосилок розумування. Своїм ростом реальне життя двигає і духове життя народніх мас. Оскількиб не були завершені кооперативи в тому або иншому стані їх розвитку, то з ідеалістичного погляду є бажаною ще більша їх довершеність. Одначе ця довершеність залишається в формі ідеального побажання до того часу, поки не осягнуть відповідного розвитку ті життєві умовини, за яких ідеї перетворюються в живе діло. Кооперативи та їх ідеольоґія також поволі поступають наперед, як йде вперед все людське життя; і в цьому непоборна їх сила та світове значіння, а не лише в одних абстрактних ідеалістичних побудовах. Як би не були високі по задуму ці побудови і якими ґеніяльними умами вони не утворювалисьби в абстрактній формі — орґанічно, без відповідних їм форм живого буття вони аморфні (невиразні), а функціонально, в розумінні перетворення їх в реальне буття — нежиттєві.

В цьому відношенні історичне повстання і розвиток кооператив йшов шляхом постепенного зближення ідеольоґії з еволюційними умовинами і характером трудового побуту народніх мас. Так, в напрямку злучення теорії з практикою, скеровує закон еволюції однаково і роботу мисли і її здійснення. Перші кооперативи — в дусі Овена і Фуріє — не принялися до народнього життя і оточення. А між тим умовини для перетворення покищо безтілесної ідеї кооперації в живе діло таїлися вже в глибині життя трудового населення. Комуністичні ідеали Овена та Фуріє через те саме були далекі ще від біжучої дійсности, від тих історичних щаблів розвитку, на яких находився загально-культурний розвиток народніх мас. Для високих ідей, обіймавших в собі і високі етичні проблєми і низькі по своїй матеріяльній природі форми виробництва, не найшлось в житті досить необхідних прихильників, ні ідейних захисників Овена, ні віруючих в його діло тисячів рядових робітників. Знаменитаж рочдельська споживча кооператива з її нескладною що до змісту ідеєю організації та доступними для розуміння рядових робітників злободневними потребами стала прародителькою кооперації. Сила та життєздатність кооператив залежить стількиж від внутрішнього їх розвитку, стільки і від еволюційної стихії, що двигає суспільним рівнем,

економікою та культурними поглядами народів. Без сумніву, що розвиток кооперації обумовлювався і на далі обумовлюватиметься розвитком культурности народніх мас. Підготовлене історично оточення живить кооперативи закріпленими в ньому еволюційно досягненнями, подібно як пожива кормить живий організм.

Фактично поступ кооператив і ширення їх серед культурних держав і народів відбувається в тому самому еволюційно-виживному сполученні кооперативних прагнень населення з назрівшими реальними умовинами в економіці і в культурному середовищі. Поодинокі кооперативи, що пустили міцні коріння в глибину народнього життя, або, инакше кажучи, в еволюційні умовини місцевого економічного середовища та культури, зєднавшися, утворили районові союзи; а ці останні, ґрупуючись в більш складні колективні організації, увійшли в тісний звязок з такимиж кооперативними союзами та вищими формами організації инших держав і народів. Кооперативи дісталися так на міжнародню арену звязків і зносин. Цей нинішний стан їх розвитку, який вони частинно вже закріпили за собою в царині міжнародньої економіки та міжнароднього ринку, ховає в собі умовини для дальнішого, ширшого розвитку кооперації.

Не треба спускати з ока, що кооперативам при безсумнівно високому стані розвитку властиві також як позитивні, так і неґативні риси, звязані з тим розвитком, і не стільки через недорозвиток ідеольоґії, скільки в залежности від тих антикооперативних умовин, за яких доводиться кооперації простувати на шляху її поступу. Так, міцна і по загальному признанню ідейно високо розвинена анґлійська споживча кооперація фактично черпає свої сили і вигідно оперує шляхом експльоатації тих придавлених нуждою вирібників, які в характері наємників і рабсько поневолених тубольців, добувають і приготовляють сировину, харчові продукти і инші речі споживання. Таким чином сама по собі кооперація в самих завершених її формах, при нинішних умовинах її існування і чинности, не забезпечує трудові маси вповні від експльоатації, що диктується сучасним економічним устроєм та антикооперативними умовинами. Це неминуче conditio sine qua nôn історії і її розвитку. Все вороже, що стоїть на шляху поступу, відкидається одначе постепенними і частинними змінами. В цьому реформуюче значіння кооперації.

Кооперація родилась в умовах індустріяльних, а не хліборобських відносин; і її інтензивний розвиток почався спершу в царині споживання, а не виробництва. Цьому сприяли подвійного рода причини. По перше, самі по собі важніші потреби робітничого люду такі, що систематично спонукали його добувати перш за все ті продукти і предмети, без яких робітник не може ні існувати, ні приміняти фізичної праці і проявляти енерґії. Без харчу, одежі і житла немислиме існування людий. Індустріяльні робітники стояли і стоять в цьому відношенні в незрівнано ґірших умовинах ніж трудове селянство, що має »свій шматок хліба« і власне житло а також — що особливо важне — власне господарство. По друге, предмети першої потреби тісніше, як всі инші вироби людий, звязані з безупинною виміною та широкими торговельними операціями, при чому предмети ці можуть бути доступні при певній оцінці всій поголовно рядовій масі, а придбання їх за даних умов являється простою річчю в складній організації торговельного обороту і обміну. Цілком натурально, що кооперація почалася з простіших і найбільш доступних форм організованого споживання, а кооперативні органінації зразу ж вміло опанували

техніку торгівлі та стали діловито вести грошеві операції. Нужда або, висловлюючись вульґарно, зуби і жолудок заставили індустріяльних робітників ціпко ухопитися за кооперацію. При таких умовинах ідеї Фуріє, Овена, Кабе, Луї-Блана, Ляссаля і др. падали вже на пригожий ґрунт.

Трудове хліборобське населення не находилося в таких умовинах, як населення індустріяльне, і не стояло на битій дорозі впливів першорядних теоретиків комунізму та соціялізму, що старалися впливати на народні маси при допомозі друкованого слова та за посередництвом інтелiґентного оточення. Хлібороби ізольовано працювали на своїх полях і нивах, далеко від місцевостей швидко циркулюючої думки та скупченого єднання людий – далеко від міст та промислових центрів, де кипіла умова робота і були відповідні умовини до того. До тогож і самі умовини примінення сільсько-господарської праці в значній мірі відтягали інтелект хлібороба в царину ознайомлення з природою — з землею, з ростинним та тваринним царствами, і вимагали бодай поверхового спостереження та аналізи процесів і явищ в тих царинах і звязаних з ними складних та ріжноманітних хліборобських робіт для рядових робітників. І не диво, що сільське трудове населення опинилось по заду кооперативного руху.

Але була й друга, більш визначна і характерна причина, в залежности від якої хліборобське населення деякий час стояло ніби в стороні від кооперативного руху або у всякому разі приймало менше активну, як індустріяльні робітники, участь в цьому руховi. Причина ця полягала в тому, що хлібороби і дрібні ремісники раніш і в більшому розмірі, як індустріяльні робітники, скоштували від плодів кооперації в примітивних, стихійних її формах. У сільсько-господарського населення, з часів самих примітивних стадій існування людий широко практикувались артілі та громадські форми співробітництва і взаємодопомоги. І в цьому напрямі не тільки раніше складалось асоціяційне життя сільсько-господарського населення, коли воно проходило фазу примітивного розвитку, але існує і до наших днів. От в цій обставині — за наявности примітивних асоціяційних форм праці у самостійно ведучих свої господарства хліборобів — і треба шукати тієї прогалини, яка існує в кооперативному русі на власних господарствах. Але це свідчить і про те, що переважаюча на земній кулі кляса — хлібороби, будучи історично підготовлені звичаями та навичками в царині асоціяційної праці і солідарности, можуть, спираючись на власне господарське виробництво, надати дальнішому розвиткові кооперації ширший, пляномірний і поступовий напрямок. В дійсности й помічається такий зворот кооперації в сторону хліборобського населення, що показали вже, наприклад, молочарські кооперативи. При умові цього звороту, що вимагає від кооперації прямих, безпосередніх, без всякої тіни капіталістичних домішок взаїмовідносин між сільсько-господарськими і індустріяльними ґрупами працюючих, тільки й мислимий правильний і нормальний хід кооперативної трансформації в еволюційному напрямі. В даний мент це »чергова злоба кооперативного дня«.

Але булоб необачно передрішувати, як це часто робиться в кооперативній літературі, долю кооперації в дальнішому її руховi. Здогади (марксизму) про те, що як тільки наступить царство соціялізму то й настане смертельний час кооперації, або відворотний здогад про зміну

під впливом кооперації самого соціялізму принайменше не вчасні. Якщо вони, як неминучі в соціяльних течіях крайности, й мають своє значіння, то значіння це обмежується лише на висвітлення, при допомозі анальоґії та протилежности, ріжного роду спірних питань про ролю соціялізму і кооперації в загальному ході життя цивілізованих народів. Наукового елєменту в них мало і про якунебудь науково побудовану систему їх можна говорити лише умовно в розумінні добрих побажань.

Здавалосьби, що в кооперації, при її величезному розрості і блискучій показовій практиці, повинні вже були скластися наукові засади для визначення як її природи, так і функціонального значіння її процесів в напрямку соціяльної творчости. Але покищо це сфера спірних міркувань, яким не достає ні бездокірної обєктивної підстави ні технічно обоснованої методики, ні загально принятої концепції наукового походження. Якщо існуючі нині форми кооперації закріпили вже за собою незаперечну внутрішню силу, міць і властивости еволюційного руху, то, рядом з цим, в питанні про теорію кооперації виявляється таке перехрещення ріжних поглядів і таке змішання основних думок, що цим підривається самий принцип про єдиний плян і єдину конструкцію її будування. Можна сказати, що кооперація зробила ґіґантський крок в розвитку реальних форм на шляху загальної еволюції людства; одначе треба додати, що ні для визначення перейденого вже нею шляху, ні для нинішнього її складу не має навіть точного кількосного мірила — немає скількинебудь задовольняючо поставленої статистики. Не існують навіть приблизно точні дані про число ріжного рода кооператив і про кількість членів в них. Що до роду кооперативного майна і вартости його, розміру ріжного рода капіталів, пороблених кооперативами операцій і взагалі числових показчиків для внутрішніх процесів в кооперативах, то немає ніякої можливости звести до купи дані цього роду ні в цілому, ні в частинах. Потрібних для цього матеріялів або не має, або вони не вистарчають, а те, що є, не піддається ні уніфікації, ні табличному зведенню, ні взагалі конструктивним способам статистичної техніки. Це належить ще утворити.

Такі є основні риси кооперації і кооператив на тому ступні їх розвитку, до якого вони дійшли в даний мент. Кооперація, як форма соціяльного єднання і розвитку, що налічує з часів появи в 1844. р. першої рочдельської кооперативи всього лише 84 років існування, представляє однак собою на стільки міцний і бистро ростучий чинник, що, по степені проникнення до народніх мас, вона вже тепер заняла пануюче положення серед реформуючих життя народів течій, а кооперативи, розсіяні по всій земній кулі в міліонах одиниць, множаться не тільки кількосно, але й підносяться якісно. Це — не фантоми великих ідеалістів, не ілюзії революційних фанатиків, а жива еволюційна сила, що невпинно поновлюється в своїх власних процесах і в рухові у майбутнє.

Натурально, що питання коопорознавства, висунуті життям не одного тільки народа, а всіх культурних країн, диктують необхідність розробки єдиної кооперативної системи, як пляномірної дисципліни. Основні наукові завдання цієї системи зводяться: 1) до характеристики і аналізи ідеольоґії кооперації, як склалась вона історично, 2) до заснування теорії кооперації на незмінних властивостях природи кооперативних процесів, 3) до клясифікації кооператив та відповідаючої природі кооперативних процесів статистичної техніки і 4) до розробки коопера-

тивної статистики, що обіймалаб як бухальтерські дані, що подаються самими кооперативами, так і загально-статистичні матеріяли, звязані зі спеціяльними завданнями кооперознавства.

Проф. Ф. Щербина

Народнє господарство.

Внутрішня торгівля СССР і положення селянства.

Світова війна, змілітаризувавши індустрію для потреб фронту, під свій кінець створила товаровий голод та подорощання краму, чому допомагав також початок спаду валюти.

З лютневої революції процес господарського занепаду поглиблюється, товаровий голод і інфляція зростають та гонять риночні ціни догори. Літом року 1917 списується частина продукції індустрії, напр. текстилі, а в більшости міст під ріжними назвами зявляються комісії по „реґулюванню“ ринку, передвісниці пізнішого большевицького реґулювання товарообороту. Одбуваються розшуки „захованих“ товарів, прокладаючи стежку пізнішим трусам, що одбувалися подекуди в супроводі розгромів, знущань, навіть убивств. На час жовтневого перевороту торговельні ґрупи були вже залякані, умови вільного творення цін захитані.

Перший після жовтня 1917 р. короткий піврічний період большевицької влади ставить приватну торговлю ніби поза законом, хоч остаточно ще її не забороняє. Наступивше зимою 1917/18 р. розладнення транспорту сприяє розриву єдиного ринку, його звужуванню, дробленню та завмиранню. Продукційність міста шалено спадає, а з деіндустріялізацією губиться попередній інтерес села до міста; натомісць, післяжовтневе місто тягнеться до села за будь якими продуктами прожиття, харчування.

Та ось приходить другий період комуністичного будівництва. Ніхто так не розкритикував приватну торгівлю, як основоположник французького соціялізму Фурє, а вільну конкуренцію, як соціяліст Люї Блян та потім анархіст Прудон. Комуністична ж концепція засадничо виключає свобідний ринок, вільну приватну торгівлю та конкуренцію. Обмін має реґулюватися орґанами влади, провадячися в натурі. В процесі будування комуністичного ладу торговельні підприємства підпадають конфіскаті і націоналізації (удержавленню). В один день 22. VII. 1918. в Москві опечатуються всі мануфактурні склепи та маґазини, а 23. VII. 1918. зявляється декрет про націоналізацію текстилі (тканини) і вслід за тим постанова ВСНХ про націоналізацію цього роду торгівлі. На листопад 1918 таких постанов ВСНХ було вже коло 900. А декрет Совіту Народніх Комісарів, чи скорочено „Совнаркому“, з дня 21 листопаду 1918 „Об организации снабжения на-

селения всеми продуктами и предметами личного потребления и домашнего хозяйства в целях замены частного торгового аппарата“ юридично приніс повну заборону всякої торговельної діяльности й скасування вільного ринку на всіх теренах СССР. В доповнення щойно згаданого декрету, ВСНХ видає 21. XI. 1918. наказ „О государственной монополи на торговлю некоторыми продуктами“ і від цього часу встановлялася плянова система, за котрої всі функції торгівлі цілковито перебирала на себе держава. Комуністична влада перейняла на себе безприкладне в історії людства завдання задоволення в натурі основних потреб сто сорока міліонів населення. Історія не знає прикладів такого смілого розмаху; найбільший з анальоґічних витворів — держава Єзуїтів в Параґваї, порівнюючи, була дитячою іграшкою і при тім в умовинах цілком хліборобсько-натурального господарства. Дотодішня соціялістична література, давши блискучу неґацію торгівлі, ніколи не займалася позітивною стороною, проблємою заміни ринку і торгівлі єдиним пляном постачання. Хіба “воєнний соціялізм“ (Kriegssozialismus) міг дати де-які, хоч і далеко невистарчаючі вказівки. Безсумнівно його дух витає в державнім постачанні (на рік 1920-ий 35 міл. душ, не числячи армії), в хлібній монополії, розпочатій року 1917-го, також і в „продразверстке“, ідея якої й перша спроба примінення — в формі харчево-реквізиційних методів — належить ще царському міністрові Ріттіку і т. д. Село, яке ще мало що давати, було потрібне большовицькій владі а одначе з ним товарообмінних операцій їй ніколи не вдалося як слід налагодити. Які були назбирані конфіскатами убогі рештки краму — товарообмінний фонд — направлялися на села; але вони попадалися до рук „деревенской бедноты“, в той період опори влади на селі, яка помагала „виколачивать“ хліб у середняка і заможнього селянина. Останні, у відношенні до товарозабезпечення, полишені були власній долі, а хліб у них забирався примусово. Скрахування ідеї загального постачання перш усього показалося на селі. В місті панувало державне розпреділення індустріяльних і сільсько-господарських продуктів по клясовій ознаці. В ньому влада почувала себе ліпше; міське населення через одне тільки державне постачання опинилося цілком в її руках і тому стало тікати на села, місто вимирало, країна деурбанізувалася[1]). В цей період кожний вільний торговельний виступ, кожна спроба торгувати кваліфікувалася, яко злісна спекуляція, що ставилася в один ряд з контр-революцією й саботажом, за які карано смертю. Не дивлячися на це, всеж в уреґульованій автоґенній[2]) системі полишається поважний прорив. Селянин, не перестаючи бути фактично автономним в своїй господарській діяльности, в меншій мірі, але так само ремісник-кустар і, зрештою, дрібний торговець, зосібна „мішочник“ — ось та трійця, що під санкцією смертної кари, наперекір реґульованій совітській системі і як її доповнення, виношує на своїх плечах стихійний, нереґульований всенародній обмін. Дуалізм реґулюваного і стихійного моментів в економії СССР цього періоду не перестає існувати, в тім числі й в царині торгівлі.

Запаси націоналізованих товарів державного „сектора“[3]) розподілялися по картках задармо чи по фантастично низьких цінах. Те, що виприснуло з під конфіскати й удержавлення, лишалося по потайних при-

---

[1]) Де-урбанізація = „відмістовлення“ (відмирання міст).
[2]) Однородній,
[3]) Сектор — ділянка, діл.

ватних склепах і звідти виходило на живучий, але конспіративний, „вільний“ ринок: то був збут з під поли. Ринок деформується; ціни відриваються від витрат продукції, від затрат на нове витворення продукту; їх означає гостра споживча потреба та тяжке, нечуване ризико продавця. Завмирання залізничого сполучення майже цілком ізолює від себе окремі райони. Ідею єдиного ринку підтримують тільки „мішочники“, специфічний торговельний витвір часу, „надзвичайної фізичної витримки, призирства до тифу і обстрілу, безмежного терпіння, сміливости, дотепности, вміння поводитися зі зброєю“. Голодуючі городяни з білизною, одежою, машинами для шиття, фарфором і п. річами простували на поклон насамперед за пудом сірого житнього борошна на село, перемагаючи смертельні загрози замерзання, тифу, подорожнього бандитизму і не знаючих пощади урядових „заградительних“ залог по залізничих станціях.

Еквіваленти[1]) товарообміну були вигідними для продуцентів споживчих продуктів, особливо жита. По всій европейській СССР за пуд жита давалося пересічно пудів:

в р. 1913	лену 0,04	шерсти 0,05	шкіри 0,06
в р. 1020	„ 4,10	„ 0,19	„ 3,30

Як бачимо, у відношенні до пуда жита инші товари різко впали в ціні. Через це в сільсько-господарських культурах запановує, як найбільш вигідна, сійба жита, поширюючися в своїй площі за рахунок пшениці, цукрового буряку, промислових рослин. В перші два періоди існування большевицького режиму тільки селянство мало задовольняючий споживчий рівень, унезалежнившися від міста та ставляючи опір владі.

Доповнення хлібної монополії „продразверсткою“ означало вимогу для села віддати совітським апровізаційним орґанам все, що перевищувало згори призначені селянству убогі норми споживання. „Продразверстка“ означала оповіщення війни селу. В містах організували величезну „продармію“, озброєну артилерією, броневими автами та кулеметами, що робили наїзди на села за збором „данини“. На самих селах для тоїж цілі організується й озброюється місцева біднота — „комбєди“ в Московщині, „комнезами“ — на Україні. Зайвий пуд борошна селянство з початку ховає на горищах, в землю, в яри, гаї; а знайдене, відкрите продармією не завжди віддає без опору. Найбільш активний опір ставило українське селянство. В селі забирали „лишки“ на міські авта часто під рятунковий вічевий дзвін селянства й тарахкотіння кулеметів продзалог, під заграви пожеж і стогін поранених. Опір топився в крови, і кількість одержуваної продразверстки з року на рік зростала[2]): без України було заготовлено в році 1918/19 — 108 міл. пудів хліба, в 1919/20 — 212,5, в 1920/21 — 284, а опріч того ще картопля, мясо, яйця, лен то що. Коли на рік 1920-ий зясувалася майже повна фізична перемога радянської влади над селом, тоді селянство береться до иншого, пасивного способу опору: до засівів такої лише площі, щоби врожаю вистарчало тільки для самого села. Посівна площа почала катастрофічно скорочуватися. Видний большевицький статистик п. Хрящова уважає, що на рік 1920 загальне скорочення сійби пересічно по СССР сягло 38%. Величезна аґрарна країна позбавляється харчевих запасів через пасивний опір селян з одного, і прод-

---

[1]) Еквівалент = рівновартість.

[2]) „Внутренняя торговля за 10 лет“, вид. Наркомторга, Мос. 1928, ст. 34.

залоги — з другого боку. Що голод року 1921 був викликаний самим невrожаєм — невірно. Перші відомости про голод надходили вже в травні року 1921, бо весь хліб на південнім сході „продотряды“ пооднімали „під віник“. Лєнін зрозумів все значіння скорочення сівби — цеї страшної останньої загрози з боку селянства, і здав позицію.

15 березня року 1921 на зїзді компартії Лєнін проголосив нову економічну політику, скорочено „Неп“ — початок третого періоду большевицької влади. Основною ідеєю Неп-а було відновлення нормального товарообороту між містом і селом, створення, по виразу Лєніна, „смички“ між селянином і робітником. Для того через шість днів, 21 березня, видано декрет Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету „О замене продовольственной и сырьевой разверстки“, яким кладеться початок розкріпощення торговлі — перший смертельний удар по комуністичному будівництву, удар завдячений селянству. Силою цього декрету, по виповненні селянами призначеного податку, „продналогу“, той хліб, що у них ще зостався, полишався їм в їх повне розпорядження, для леґального обміну на ринках і базарах. Узаконення обміну — державного, кооперативного і приватного — потягло за собою відновлення орґанів торгівлі: 29. XII. 1921 відновлюються знищені біржі; 28. VI. 1922 дозволено заборонені ярмарки; 9. V. 1922 покликано до життя в дусі соціялізму специфічну комісію для внутрішньої торгівлі, для фактичного реґулювання ринку. На кінець року 1920, що є найнищою точкою господарського занепаду, радянська продукція індустріяльна складала коло 15—17% довоєнного рівня; зрозуміло, що зі зменшенням подачі фабрикатів, різко падало і їх пряме та посереднє споживання. Задоволення потреб армії стояло на першому пляні, далі йшли міста, а на останнім місці що до одержання фабрикатів стояло селянство. В головнім воно було полишене власному виробничому „універсалізму“, чи задовольнялося кустарництвом, З Непом новоорганізовані державні орґани торговлі, щоб здобути державі засоби, безпосередньо чи за допомогою удержавленої кооперації, кидають на ринок останні дореволюційні запаси краму. На село відпущено здебільшого те, що йому не було потрібне: жіночі корсети, мужські циліндри, пудру, одекольони... Уцілівші приватні торговці, воскресши з небуття, не зразу повірили, що нова торговельна політика проголошена „всерьоз і надовго“, якийсь час вони вичікували й лише в першій чверти року 1922 починають появлятися на ринкові й то з обережности тільки в обсягу моментального обороту, щоб на випадок переміни в торговельній політиці можна було раптом зліквідуватися. З конспіративних склепів приватних купців вийшла значна кількість паперової тканини; приватний купець пішов в тютюнові крамниці, хлібопекарні, менше в млини. Не дивлячися на березневий (1922) клич Лєніна, що кожний комуніст повинен „вчитися торгувати“, як і треба було сподіватися, держ. торгівля й удержавлена кооперація торгували кепсько. Аж до р. 1928 в радянській пресі можна зустрінути подекуди признання, що приватня промисловість і торгівля працюють ліпше та дешевше, ніж державно-кооперативна. Незацікавленність персоналу дер. торгівлі і тут, як у націоналізованім виробництві, остається болючим місцем етатизму. Розірваний в двох попередніх добах большевицького правління ринок, з де-яким розкріпощенням господарської самодіяльности, починає з початком року 1922 знова зростатися в напрямку єдности, хоч все ще про загальну конюнктуру народнього господарства СССР не доводиться говорити; формування цін не перестає

шкандибати. Колишня собівартість товару або була забута, або стала не до вжитку; нової ще не могли вирахувати. Місто охоче продавало товари по цінах в залежности від міри потреби в грошах. Село охоче купувало, маючи платездібність в розмірі всеї рештки врожаю після відрахування продподатку і потреб власного споживання. Слабій подачі товарів протистав сильний платездібний попить. Зрозуміло, коли по раз перший за революцією діяґрамна крива[1]) ціни пуда борошна стала поволі опускатися, а крива ціни аршину ситцю, що після Неп'и почав віднімати популярність у борошна, стала геть прудкіше підійматися, йдучи на зустріч першій. Існуюча перед тим диспропорція цін на руч сільського господарства і на некористь промисловости зменшувалася, доки 11. вересня 1922 обидві криві не зійшлися на точці довоєнного товарового ідексу, в довоєнних співвідношенняхх. Це викликало у совітських діячів одушевлені похвали для Неп'и — одначе передчасно. Збігшися, криві продовжували бігти в тих же напрямках, розчиняючи так зв. „ножиці" цін.

Але перш чим перейти до них покажемо донеповський розмір унезалежнення села від міста, міру його повороту а з тим і цілого народнього господарства до натуральности та самовистарчальности й про нове втягування в обмін з початком Неп'и. Споживання населенням СССР виробів промисловости, по підрахунках П. Попова[2]), виказало, в 1912 р. суму 2.338 міл. зол. рублів, або 100%, в 1920 р. — 367 або 13·4%, тоб то зменшилося в 7·5 раз, а в 1921 р. - 399·1 або 14·5%. Як саме понизилося споживання на душу головніших товарів в 1921-22 р. в порівнанні з довоєнним, покаже ось яке обчислення проф. М. Боголєпова[3]):

Роки	Цукор	Сіль	Сірники короб.	Ситець аршин.	Чавун фунтів
	фунти				
До війни	20	33	25	22	72
в 1921/22 р.	2·3	13·1	5·7	3·8	3·5
у % %	11·5	39·7	22·8	15·2	4·4

Тоб-то в перший рік „Неп"и напр., замісць 20 фунт. цукру на душу за рік населення споживало тільки 2·3 фунти, або 11·5% довоєнного ітд.

Згідно з бюджетово-експедиційним дослідом проф. Літошенка по девяти губерніях[4]) — а) господарське споживання до війни дорівнювало 3·54 зол. рубл. на душу, в році 1920-21 спало до 1 р. 30 к., а в році 1921-22 до 0·94 руб.; б) особисте споживання — до війни дорівнювало 17·77 зол. рубл., в році 1920-21 до 2 р. 11 коп., а в році 1921-22 піднялося до 4·00 рубл. За його даними обидві ґрупи споживання з довоєнних 21 рубл. 31 зол. коп. на душу в період комуністичного будівництва впали до 3·41. В особистім споживанні найзначніший спад позначився

[1]) „На новых путях", вип. III, вид. СТО, 1923.

[2]) „Народное хозяйство СССР.", т. IV., стор. 7.

[3]) Діяґрама: рисункове представлення; „крива" у діяґрамі — кожна лінія, що представляє розвиток якогось явища (прим. рух цін представляються на діяґрамі у формі лінії, яка то скаче в гору то в низ).

[4]] „Вестник Пром. Торг. и Транспорта" за березень місяць року 1923.

в набуванні одежі, взуття, мануфактури та ґалянтерії: з 9·31 до 0·74; в господарськім — сільсько-господарського реманенту: — з 1.39 кр. до 0·15 рубл. З часу „Неп"и починає збільшуватися на селі ужиток продуктів оброблюючої промисловости. Риночність селянського господарства стала зростати, з величезними зусиллями перемагаючи досить стійну привязаність селянства до натурального задоволення низки потреб власного господарства. Ринкові прийшлося наново розбивати самовистарчальність селянського господарства. За час від проголошення „Неп"и до „ножиць" за один аршин ситцю давалося: на початку травня року 1922 — 1·68 фунт. борошна і в вересні року 1922 — 6·5 до 7·4 фунтів; за пару чобіт 3·5 пуда і 16 пудів, за фунт мила 3·2 фунт борошна і 9·75. В золотих копійках ціна одного аршина ситцю стояла 1 травня 13·4 к., а 1 вересня — 34·3. Так в цей час ціни на сільсько-господарські продукти спадали, а на фабрикати йшли до гори, доки не зійшлися, як сказано 11 вересня на довоєнних співвідношеннях.

Не зупинившися на цій точці, ціни на сільсько-господарські продукти після врожаю року 1922 продовжували йти вниз, а ціни на фабрично-заводські, встановлювані спочатку окремими радянськими трестами, синдикатами та кооперативами, використавши на свою річ добру конюнктуру, підносилися в гору; темп розходження кривих прискорювався. На 1. X. 1923. розходження цін осягло маскимуму: ціни продуктів сільсько-господарських були на 11·2% нище довоєнних, а промислові в 2·76 рази вище; рівень промислових цін перевищував рівень сільсько-господарських в 3·10 проти довоєнного співвідношення. За один сотнар жита можна було одержати еквівалент[1]) 4·15 метр. ситцю (до війни 23·72), 3·03 кґ. цукру-піску (14·6), 38·08 кґ. соли (165·8), 5·63 кґ. масла соняшникового (12·6), 1·25 кґ. махорки (6·52), 17·7 кґ. гасу (нафти) (41·53), 4·72 кґ. цвяхів (24·36), 13·48 пачок сірнків (44·6), тоб-то відносно основних пром. товарів хліб упав в ціні від 3 до 6 раз. За такого співвідношення цін індустріяльних і сільсько-господарських продуктів селянство не в силі було купувати промислові вироби, воно їх бойкотувало, їм зоставалося лежати в склепах, настала загальна кріза в „соціялістичній державі". То є парадокс, що крізи можуть бути за пляснового господарства, але факт; на 1926-27 р. припала депресія, а часткові крізи в СССР. повторюються часто; взагалі, соціялізм в широкім змислі слова, усуваючи багацько болячок, все-ж остаточно не виключає кріз, як те катеґорично приймають ті, хто тільки вірує в соціялістичні концепції, але науково-економічно їх не студіює... Розходження діяґрамних кривих, так. чин., говорило про велику диспропорцію, нееквівалєнтність цін, на цей раз на річ промислових товарів, означаючи собою не „смичку", а розрив міста і села, робітника і селянина, індустрії й сільського господарства. Шукаючи виходу з крізи, що поставила питання реґулювання цін більш актуально, в уряді заходилися знижувати ціни на вироби удержавленої індустрії, а ціни на вироби сільського господарства з осени 1924 року, завдяки не зовсім доброму врожаю, стали підніматися наперекір владі (ліміти), і весною 1925 року „ножиці" замкнулися, але від кінця літа знова стали розчинятися; на 1. IV. 1926 р. „ножиці" значно зблизилися, але скоро ще дужче розійшлися. Ось ґрафічний вираз тих дуже спопуляризованих всесоюзних цінових но-

[1]) „Внутр. торгівля СССР. за 10 лет", ст. 77.

жиць (після гуртового індексу ЦСУ, б. Госплана, відношення ґрупових промислових і сільсько-господарських індексів до довоєнного загально-товарового індексу, що дорівнюється 100):

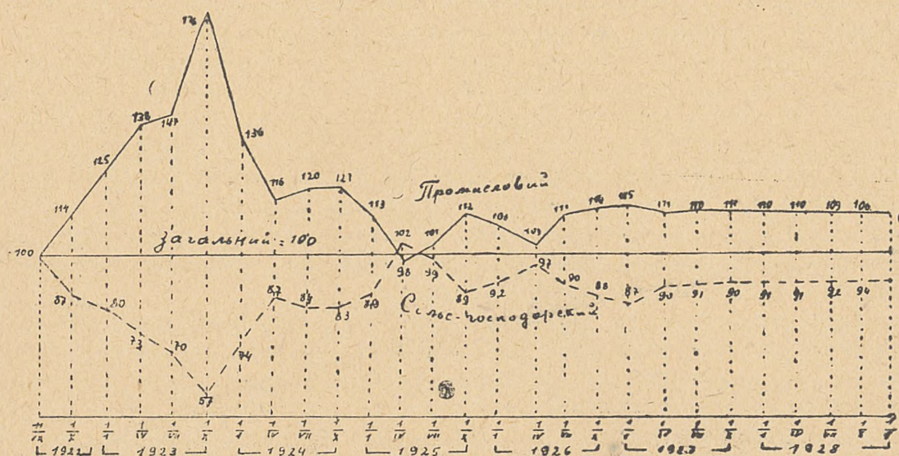

На 1. І. 1927 р. відношення індексу цін індустріяльного до індексу цін сільсько-господарського виробництва, „пащека ножиць“ виносить (114:83) 1·32. Одначе, розмір справжнього визиску села значно більший. Справа в тім, що для нашого висновку правильніше було-б порівнювати заготовчі хлібні ціни loco село не з гуртовими цінами фабричних продуктів, як бралося в данім разі, а з роздрібними цінами на фабрикати по селах. На жаль роздрібних індексів сільських взагалі не існує, і тому вирахувати дійсний розмір визиску села не є можливим. Часткова публікація в „Контрольных цифрах“ Госплана на 1926-27 р. індексу роздрібних цін на фабрикати на селі дала підставу проф. Кону[1]) підняти скромне відношення 1·32, що найменше до 2. Тоб-то подорощання промислових товарів для села виявлялося на 1. І. 1927 р. більше як у два рази значніше, ніж збільшення цін, які одержує село від держави за свої сільсько-господарські продукти. Протягом 1928 р. обмінні еквіваленти були такі, що селянин одержував за хліб тільки трохи більше половини того, що він одержував до війни. Виказуване співвідношення цін, виявляючи нееквівалентність обміну, є виразно втратне для сільського господарства. В протилежність до перших двох періодів існування радянської влади, на цей раз місто і пануюче в ньому державне господарство систематично стали визискувати село і приватно-селянське господарство. Державна промисловість своїми цінами (ножицями), стала стригти селянство і тим харчуватися.

Починаючи з року 1923-24[2]), маємо слідуючі підсумки цілого торговельно-посередницького обігу для СССР[3]):

---

[1]) »Русский Економический Сборник“, IX. 1927, Прага, стор. 82—83.
[2]) Ходить про так зв. господарський рік з 1 жовтня по 30 вересня.
[3]) Перші 4 стовпці взяті з вже цитованого джерела „Внутрішня торговля СССР за 10 літ“, ст. 41; останній до кн.: Б Гухман і Громан „Основные вопроси економики СССР“, 1928, таб. 6—32; як ті так і другі відомости треба вважати приблизними.

	1923-4	1924-5	1925-6	1926-7	1927-8
	В міліонах червоних рублів.				
1. Державний	2960	4651	7377	8693	10790
2. Кооперативний	2934	5706	10158	14255	17450
Разом націоналіз.	5894	10357	17535	22948	28240
3. Приватний	4810	4000	5170	5200	5200
Весь товарообіг	10704	14358	23304	28148	33440

В цім загальнім товарообороті на державне посередництво, що за пять літ зросло приблизно в троє, припадало головним чином гуртове (приблизно до 80%), на кооперативне, що зросло в пять разів, — майже в однаковій мірі гуртове й роздрібне, на приватне, що в остаточнім результаті виказало стабільність, припадало головним чином роздрібне (на 89%) посередництво. Приватня торгівля з часом релятивно уступає перед усуспільненим сектором: в 1923-24 р. вона продавала коло 45% всього товарообігу, в 1927-28 р. менше 30%. Отже на удержавленім торговельнім секторі лежить головна відповідальність за нееквівалентність цін і надмірне збільшування їх на індустріяльні вироби.

З часом, за десять років існування радянського режіму, та нееквівалентність для СССР. еволюціонувала і була в приватній торгівлі (що лише на 10-13% брала більше, ніж при державному і кооперативному посередництві), пересічно такою, що за один сотнар жита по заготовчих цінах можна було одержати:

Товарів:	За 1909—13 в осени	1923—4 липень—грудень	1924—5 липень—грудень	1925—6 липень—грудень	1926—7 липень—грудень
ситцю метрів	23·72	3·09	7·74	10·19	7·79
цукру-піску кґ.	14·06	2·24	5·72	8·36	6·07
соли кґ.	165·08	22·04	55·04	80·03	64·04
масла соняшн. кґ.	11·06	4·16	7·81	8·68	7·10
махорки кґ.	6·52	0·92	2·99	4·24	3·06
нафти (гасу) кґ.	41·53	12·60	32·51	45·03	34·27
мила кґ.	16·17	3·83	7·64	11·71	8·10
цвяхів кґ.	24·36	·348	8·67	13·40	10·40
сірників папок	44·60	9·97	21·40	34·77	27·86

„Хоч за останні чотири роки маються значні досягнення, каже, наводячи цю табелю большевицький автор Клушанцев, — але в порівнанні з довоєнним часом еквіваленти все ще не досить високі для сільско-господарських товарів[1])".

Наведені дані нееквівалентности в обміні будуть ще більше вражаючі, коли взяти головний предмет селянського прохарчування й збуту — жито і головний предмет селянського поромислового споживання й купівлі — ситець. Чому так сталося?

(Кінець буде) *проф. О. Мицюк*

[1]) Таж „Внутр. Торговля...", ст. 112; див. також ст. 282 і інші.

Пекучі питання.

З приводу статті інж. Г. Нянчура »Три пекучі питання«.

(Закінчення*).

Під цим кутом зору треба оцінювати і ті заходи, які підкреслив в своїй статті »Три пекучі питання« Др. інж. Г. Нянчур в числі 12 »Коопер. Республики за 1928р«: комасацію ґрунтів, меліорацію, ширення технічних культур. Поки вони (ці заходи) знаходились серед низки инших заходів для піднесення сільського господарства і намічались до одночасного розвитку з аґрономічними заходами — вони напевне були раціонал-інтенсивними, себ то вимагали значних капіталів, але й могли приносити значний зиск на капітал. Але як лише їх виділити з системи заходів для піднесення сільського господарства, як щось самостійне і ні від яких других заходів незалежне, — так негайно раціональність цих заходів падає і вони стають тільки »інтенсивними«, а часом і невигодними.

І так: комасація ґрунтів може бути великим чинником сільсько-господарського поступу, коли поруч з землеміром в тому ж селі працює аґроном, коли населення підготоване до заведення раціональної сівозміни, польового травосіяння, посіву на полях просапних (окопових) рослин, коли, нарешті, землеустроєвий плян розроблений фахівцем-землеустрійником, який узгляднив вимоги майбутнього раціонального хліборобства. На жаль, західно европейські школи випускають добрих землемірів, але не »землеустрійників«. Щоби підготовити таких фахівців — необхідно мати школу, де б поруч з природничими, аґрономічними і економічними науками (особливо організацією дрібних селянських господарств) викладався повний курс високих землемірських шкіл. Така спроба переведена на Наддніпрянській Україні у вигляді Землемірно-Землеустроєвих Інститутів та Технікумів. Одначе і та спроба поки що не привела до позітивних наслідків — науки землемірні поки що безмірно переважають там над науками аґрономічними і організаційними. Тому сучасні землеустроєві пляни можуть мати в собі багато таких помилок, які потім не облегчать, а ще більше утрудняють роботу аґронома. Отже підходити до питань комасації треба дуже обережно і поволі — одночасно з иншими заходами на селі.

Меліорація ґрунтів в умовах Західно-Українських земель зводиться майже виключно до осушування забагнених ґрунтів та до реґуляції річок (меліорацію пісків та гірські меліорації візьмуть на себе очевидно инші чинники). Праця ця, можна сказати, -- »модна« — ціла Европа тепер провадить меліорації. Одначе і тут є багато моментів, що примушують обережно відноситись до меліорацій в наших умовах. Минаючи моменти гідрольоґічного, стратеґічного і т. п. характеру, спинилось лише на осушуванні земель з точки зору аґрономічноі і на »економиці« цього питання. Вода є позітивний чинник для рослинн, поки вона не переходить певного відсотку вохкоємкссти ґрунту, поки по-

*). Див. „Кооп. Респ.« Ч. 3. за б. р.

вітряний режім ґрунту уможливлює розвиток культурної чи лугової рослинности. Разом з водою рослина одержує і всі мінеральні річовини, які в ній розчинені, в тому числі й азотові соли. Відводнюючи лишню воду по дренажних рурах та ровах в річки і моря, ми разом з тим відводимо в річки та моря і розчинену мінеральнуви живу рослин. Це треба завше памятати так при підготовці фахівців-меліораторів, як і при виготовленні меліораційних плянів осушення. Проводючи аналоґію з ветеринарією і медициною — осушка забагнених ґрунтів подібна до кровопускання у тварин.

Очевидно, як що й примінюємо цю міру, то мусимо примінювати її дуже обережно, щоб не нанести ще більшої шкоди нашим рослинам. Найліпше обмежуватись таким зниженням рівня ґрунтових вод, щоб на забагнених ґрунтах можна було завести культурні високопродуктивні сінокоси. Рослинність сінокосів, що росте протягом цілої весни, літа й осіні — буде тоді перехоплювати мінеральну відживу і пропускатиме до дренажних рур та ровів майже чисту воду.

При більш радикальних осушуваннях і при використовуванні змеліоруваних ґрунтів під однолітні рослини, втрати мінеральної відживи рослин неминучі. Про це все трудно балакати з фахівцями-меліораторами, бо виходять вони зі шкіл, в яких ні ґрунтознавству, ні біольоґії (з окрема фізіольоґії рослин) не відводиться належитої уваги, а в яких вся увага скерована на математичні розрахунки і технічні конструкції. Дивна річ: люди збираються поліпшувати умови життя рослини (водяно-повітряний режім ґрунту), не маючи жадної уяви про її (рослини) потреби і про механіку та хемізм физичнохемічних і біольогічних процесів в ґрунті. Цей дефект европейських меліораційних шкіл на сході Европи виправляють тим, що до меліоративної партії додають фахівця луговода. Але й таких фахівців-луговодів в Західній Европі школи випускають дуже мало. Через це доводиться дуже песимістично задивлятися на сучасні европейські меліорації.

Оцінюючи осушування ґрунтів з економічного боку, доводиться признати, що це є вкладання капіталу більш довготермінове і з меньшим відсотком на вкладений капітал, як то є при вживанні полевого травосіяння, сідерації гноюобірнику, помічних погноїв, расового насіння, сівозміни і т, п.

Тому в умовах Західної України мусимо бути з осушуваннями забагнених ґрунтів і реґуляцією річок дуже обережними і провадити їх лише поруч з заходами по лугівництву.

Нарешті третє пекуче питання, що його висунув інж. Нянчур — ширення технічних культур. Де-яким з технічних рослин я в своєму докладі II аґрономічному зїздові присвятив багато місця, але не всім. І то тому, що не приналежність культури до ґрупи технічних рослин чи до иншої ґрупи робить її для нас цікавою, але сума її властивостей в умовах Західно-Українських земель. Прикладом, найвигіднішою культурою на ґрунтах звязких явля-

ється конюшина, хоч вона до технічних культур не належить. Так само квасоля і кінський біб, як рослини просапні, збираючі азот і в той же час експортні мають велике значінна, не будучи технічними рослинами. Як про технічні, згадував я про культури цукрового буряку, картоплі, маку, цикориї, тютюну, льону, конопель лікарських рослин, проса широкорядним посівом, кукурузи, сої, городини і т. д. Всі ці рослини переробляються на технічних підприємствах і всі вони можуть бути включені в ґрупу »технічних« рослин. Одначе їх легко розбити на дві ґрупи: 1) технично-промислові, які вимагають перерібки на місці, або можуть перевозитись лише на недалекі віддалі, дають багато відпадків, що дуже ціняться в сільському господарстві (напр. буряки цукрові, картопля, городина, цикорія) і 2) технічно-товарові (торговельні), які не вимагають перерібкі на місці, можуть витримати далекі перевози, можуть бути експортовими культурами і лишають мало корисних для сільського гооподарства відпадків (мак, просо, кукуруза, соя, тютюн, лікарські рослини, льон, коноплі і т. п.). З цих »технічних« рослин я присвятив в своєму докладі окремі розділи цукровим бурякам, картоплі, городнім рослинам, тютюну, льону. Цикорії особливого значіння не надаю, бо, оскільки мені відомо, в Галичині є лише одна фабрика цикорії (в Судовій Вишні) — думаю, що ця фабрика цілком покриває потребу краю в цикорії і що поки що ця культура не має особливих підстав для ширенна в краю. Щоби ширилися рослини технічно-промислові — необхідно збудувати значне число дорогих технічних підприємств на місці продукції сирівцю (цукроварень, гуралень, крохмалень, сушарок і т. п.) Це вимагає значних капіталів, яких в краю поки що нема. Найлегче буде збудувати сушарки (для городини, картоплі, цикорії), також не дорогі крохмальні, але гуральні і особливо цукроварні вимагають дуже значних капіталів.

Значно легче збувати продукти другої ґрупи — технічно-товарових культур. Первісна обробка продуктів цих культур (тертя льону та конопель, сушка і ферментація тютюну, сушка і сортування лікарських рослин) забирає багато часу і праці, але не вимагає особливо складних уряджень. Думаю, що з першої ґрупи найлегше буде ширити городні культури, картоплю (яка й так займає на наших землях велитенські простори), а найтяще — цукровий буряк (може вдасться ширити його поки що як кормову рослину). Зате другу ґрупу при всіх умовах буде ширити легко. Тому гадаю, що і кооператорам і аґрономам треба звернути серьозну увагу на технично-товарові культури. З них культура тютюну, лікарських рослин, лену та конопель мають блескучі перспективи не лише на внутрішньому ринкові Польщі, але й як культури експортові. Культура проса дуже вигідна з багатьох міркувань: вона вимагає дуже мало основних і оборотових капіталів, при просапці між рядів дає величезні врожаї, дає багато цінного корму для худоби, цінних харчів (пшона) — для людий, а при двострочному посіві і просапці міжрядів поліпшує і чистить від бурянів поля. Культура сої може мати величезне значіння при реорганізації відживлення населення, як єдина рослина, що дає повноцінні

білки (рослинні казеїни). Нарешті не можна не згадати ще раз про культуру, яка не є конечною, але яка в умовах Західної України є найвигіднішою — про конюшину. Помимо незрівняного позітивного впливу на ґрунт, вона може дати і цінний експортовий продукт – Західно-Українське насіння конюшини, яке завше цінилось в Скандинавських країнах та в Німеччині.

Я намітив низку пекучих питань з галузі рослинної продукції і то таких, рішаючи які, ми зможемо найпродуктивніше виужитковувати фактори, що є в першій недостачі: землю і капітал. Так само можна булоб намітити низку майже рівнозначних пекучих питань в тваринній продукції, як напр. корінна реорганізація і поліпшення нашого птахівництва і свинарства, раціональна годівля молочної худоби і т. п. Але очевидно ці питання мусить нам підкреслити фахівець-зоотехник. Тут я хочу ще звернути увагу лише на одну нову для нас річ. Як би ми не старалися ощаджувати кошти на будинки, машини і меліорації — все ж вкладати капітал і в цього роду майно доведеться. З другого боку, частину сільського населення треба відтягнути до промисловости і ремісництва. Щоб робити це доцільно — необхідно покликати до життя новий чинник — »суспільну інжінерію«. На обовязку таких »суспільних інжінерів« було б:

1) ширити технічно-промислову, художньо-промислову і ремісничу освіту в масах українського народу методами шкільними і позашкільними;
2) давати поради що до раціонального забудування селянського двору;
3) давати поради при плянуванні села і будові загальнокорисних будівель (шкіл, шпиталів, захоронок, лазень, шпіхлірів, кооперативних будівель, народніх домів, церков і т. п.);
4) турбуватися про будівлю грунтових доріг і містків;
5) проектувати і керувати будівлею сільсько-господ. підприємств (млинів, сушарень, олієнь, ремонтних майстерень і т. п.);
6) керувати експльоатацією с. г. підприємств;
7) керувати продукцією будівельних матеріялів (лісових, цегли, дахівки і т. п.);
8) керувати ремонтом с.-г. машин;
9) дбати про електрифікацію села і т. п.

На жаль, дуже трудно знайти інжінерів з такою універсальною технічною освітою — здебільшого ми маємо вужчих фахівців: архітектів, технольоґів, механіків, електриків і т. п. Очевидно тут треба йти трохи иншим шляхом ніж той, яким йде »суспільна аґрономія«, а саме — обєднувати кілька повітів в один більший район і для такого району творити »бюро суспільної інжінерії«, де б були заступлені всі інжінерські фахи. А згодом — за деліька років можна було б виховати і інжінерів-універсалістів (до чого зараз є сильне стремління, наприклад, в Німеччині) для вужчих районів і в той спосіб наблизити інжінера до села та його потреб, як наблизили ми вже аґронома. Систему »суспільної інжінерії« мусіли б утримувати орґани самоуправи, — там де цього чомусь не робиться — там і за цю справу доведеться братись кооперації.

Очевидно по тій же схемі доведеться будувати і »су-

спільну санітарію, фізичне виховання та суспільну медицину«, бо ж здоровля нашого народу та його побут і виживлення примушує нас звернути дуже пильну увагу в цей бік. І ні аґроном, ні інжінер, без лікаря-пропаґандиста, без лікаря-гіґієніста народнього побуту не зреорганізують — значить росходування, витрачання здобутих тяжкою працею матеріяльних цінностей буде залишатись так само нераціональним, як воно є нераціональним сьогодня.

Давно відомою річчю є, що всякі технічні знання даються людині легко лише тоді, коли вона до того підготована, цеб то коли вона має загальний розвиток, загальну »інтеліґенцію«. Учити анальфабетів технічним наукам марно трачений час, сили і кошти. Тому і аґроном, і інжінер і лікар — всі вони однаково мають дбати про загальну освіту і виховання народу шкільними та позашкільними методами — всі вони мусять допомогати таким організаціям як »Рідна Школа« та »Просвіта«. Буйний розвиток загально-освітніх установ і організацій і то в рідній мові населення — це є передумова господарського побуту і господарської культури.

Як бачамо, пекучих питань не три, а значно більше і є серед них більш пекучі ніж ті, які висунув інж. Г. Нянчур. Дуже бажаним було б, щоб місцеві діячі також визначили пекучі питання — їм на місці видніше.

Доц. В. Доманицький.

Проблеми кооперативної організації і практики.

Шляхами розбудови с. г. кооперації*).

(Її завдання й труднощі.)

1. Характер нашої сільської кооперації.

Перебуваючи до 1925 р. поза Галичиною, я міг читати лиш звіти про гарний розвиток нашої кооперації по війні. Читав я їх з певного рода резервою, бо, знаючи наше передвоєнне село, не дуже склонне до поступу, я не уявляв собі, щоби воно сталось нараз вже так приспосібленим до кооперативної ідеї. Колиж вернув і побачив кооперацію на власні очі, вже навіть зорганізовану у Повітові Союзи, і їх надбудову Центросоюз, я подивляв їх ріст, тимбільш, що навіть по тих селах, які я уважав просто недоступними для зрозуміння кооперативної організації, прозябали кооперативи. Ба що більше, я побачив нових, свіжих, перед війною цілком незнаних людей в рядах провідників кооперації, для яких кооперація сталася свого рода релігією, символом національної віри. З року на рік зростала вона, захо-

---

*) *Від Редакції.* Друкується, як продовження дискусії над розбудовою сільсько-господарської кооперації, започаткованої статтею інж. Раковського.

плювала нові круги, вишколювала людей, приєднувала навіть тих, що овіяні песимізмом до кожного нашого почину при кожній труднощі, віщували невдачі. А її характер?

Були це прості сільські крамики, що, як часто можна почути з уст декого, торгують »шварцом і перцем«. Очевидно зі зростом їх в глиб це вже не вистарчало, вони почали братися до дальших, серіозніших аґенд, якими є достава погноїв, насіння, перерібка та збут хліборобських продуктів. Та тут вони спинилися в розгоні, все щось стає і то чим далі, тим більше на заваді. І на цю тему виринула у наших кооператорів обширніша дискусія, спершу на повітових і центральних нарадах, анкетах, відтак перенеслася на шпальти кооперативних й некооперативних часописів.

Робимо собі вже закиди, немов то нинішний провід не доріс до тих завдань*), або доказуємо, що нинішня кооперативна організація вже костеніє в собі так, що не в силі піднятися того діла, тож — мовляв треба творити нову, правдиво хліборобську, з новими людьми, а цю, що є, лишити такою, як є. І тій, що нині є, стараються накинути чомусь назву споживчої. Дехто складає причини її кволости на фінансову неспроможність, другі екстремісти, відповідають, що »вже час викинути цю стару оклепану фразу поміж старі ґрати« ітд... В »К. Республиці« інж. Раковський говорить вже навіть про нинішні кооперативи, як про живих трупів, видить неминучий їх упадок, якщо вони не візьмуться до торговлі по його проєктам і не підуть наміченими ним шляхами. А що говорить це ні хто инший, а ревізор Р. С. У. К., той, хто що дня видить кооперацію і кооператорів в краю, тому то ця сумовитість набирає навіть серіозности. Коли одначе дискусія піде далі такими шляхами, то готова зачати поширюватися зневіра в нашу кооперативну спроможність. А що ми, перебуваючи століттями в неволі, набралися склонности до недовіря у власні сили ізза леда якої труднощі, то недовіря, готове справді в кооперацію втиснутися.

Тому хочу в цій статті кинути оком на шлях, яким йде наша кооперація і вглянути разом з читачами блище в причини, які стоять на перепоні дальшого росту нашої кооперативної організації. Зганити нинішню кооперацію та її роботу, не вглянувши в суть причин, чому вона така саме а не инша, є те саме, що нарікати на коня, а не подивитися, що він тягне, не спитати, що він їв та чи упряж не тисне. Ми не читаємо ні своєї давнішої ні чужої кооперативної літератури, не прослідҗуємо тих труднощів, які переходила чужа кооперація, заки дійшла до того, чим вона є. Не знаємо наприклад того, що заки данська кооперація виросла до нинішніх розмірів, то її піонірі мусіли перебороти дуже тяжкі перепони, та що цими перепонами й труднощами росла й двигалася вона, а сотки піонірів культури села, як Ґрундтвіґ, Колд не попадали у зневіру при найтящих неуспіхах. Тому вони нині великі, славні. Треба нам про цих великих кооператорів читати тоді, як нападає на нас зневіра.

Якою є нинішня наша кооперація? Очевидно є вона селянською, хліборобською, сільсько-господарською, бо вона є в 80% по селах, служить хліборобству. А що розуміють другі під хліборобською кооперацією? Хліборобською кооперацією є таке обєднання членів хліборобів, яке змагає до придбання більше пожитку для кожного члена.

Такі хліборобські обєднання можуть мати дуже ріжноманітні завдання.

*) При цьому не хочемо узнати того, що провід це ніщо инше, як еманація суспільности, та що провід може на жадання уступити місце другому.

Дотепер кооперативна практика уложила їх в чотири головні ґрупи, які економісти і теоретики кооперації узнали влучними, а саме*):

1) Кооперативи для достави всіляких потреб хліборобам, 2) кооперативи для збуту хліборобських продуктів, 3) кредитові, 4) продукційні і для перерібки хліборобських плодів.

Затримаймося при першій катеґорії коопepатив. Коли вглянемо в чужу кооперацію, то всюди побачимо, що там цього рода кооперативи доставляють своїм членам усе, почавши від перцю, шварцу, мила і всякої дрібноти, а далі машини, навози, насіння, аж до дорідної худоби; нікому й на гадку не приходить спорити, чи це не є припадково в більшости або в меншости споживча кооперація. Німці називають це коротко: landwirtschafliche Bezugsgenossenschaften.

Якаж є нинішна наша кооперація?

Вже видимо, що вона є таки сільсько-господарська, дарма, що називатимемо її споживчою. Вона зачала свою діяльність на селі від того, що найбільше було їй підходяче, а населенню зрозуміле і бажане, від достави артикулів першої потреби, від »соли і перцю«. Зробила правильно, що не зачала від збуту чи перерібки плодів, бо такі крамики, найлекші до ведення, є вступною школою до ведення властивої торговлі, до перерібки і збуту. Вони легкі тому, що не мають в собі того ризика, яке має в собі збут, а до якого селяне, мимо охоти до кооперативного збуту, все таки далеко не підготовані так само як не підготована інтеліґенція. З торговлі »сіллю і перцем« перейшли до закупна погноїв, насінь, сіль.-господарських машин і приладдя, а нині вже беруться до спільного ужитку таких машин, як сіялки, трієри, а навіть моторові молотілки. Це вже дуже поважний крок вперід, якого рішучо недоцінювати не можна, бо це поважний чинник для двигнення сіль.-госп. культури взагалі, та не менш поважна підготовка до збуту с.-г. продуктів. На шляху до негайного переходу до збутових операцій стоять одначе численні перепони, як уже згадано.

2. Перепони в розвитку нашої сільської кооперації.

а) Низький стан рільної культури і відсутність кредитової орґанізації.

Першою перепоною є низький рівень нашої рільничої культури, піддержуваний господарською політикою польської держави. Польський етатизм наляг важкою рукою наші стремління до піднесення рільничої культури селянських господарств. Очевидно, з малою рільничою культурою краю рахується кожний експортер; мусить рахуватися й наша кооперація. Братися до експорту за границю, до джерел вищих цін, не так нині легко. Тому до цього беруться лиш ті, що є фінансово сильні, що мають давно вироблені звязки з заграницею, що і тут і там мають за собою сильні банки, як ручителів, що знають усі входи і виходи по урядах, та вміють з ними говорити. Це звичайно у нас жидівські купці. Але і вони ще не є експортерами в стислому значінні слова, а лиш аґентами імпортерів заграничних держав. А щож ми, наша кооперація, молода, фінансово слаба, мало кому знана, без свого банку, без опертя о чужі банки!? Тому, коли й зачала наша кооперація збут, то зачала попри богато инших причин і з цієї причини лише з ролі посередника між нашими продуцентами та сильними фірмами, яким лекше

*) гл. Dr. Josef Gruntzel: Grundriss der Wirtschaftspolitik II.

о дозвіл на вивіз. Відси й виходить закид тих, що видять факти, а не видять причин, що ось наша кооперація є нічим иншим, як жидівським аґентом. Та, скажуть, можна братися до збуту с.-г. продуктів внутрі держави, входячи в звязки з краєвими консументами. Так, можна і треба. І кооперація береться (експорт яєць, чи експозитура Ц. С. в Катовицях і проче). Та зразу скажемо, що навіть й тут не таке воно легке. А не легке раз знова ізза обставин від нас незалежних, але й з причини труднощів в нас самих, таких, що є в усіх молодих кооперативних організаціях. Передусім треба нашим кооперативам дбати про кооперативні варстати продукції, щоби вони сталися місцем перерібки с.-г. плодів. Такий апарат необхідно наладнати, хочби лиш для нашого запотребування.

Та вернім до збуту рільних плодів. Мусимо знати, що це товар готівковий. А наша кооперація цього готівкового капіталу і до обороту не має. Не має його й населення ізза екстенсивности господарки. Значить, треба нашій кооперації або творити свій, або користати з чужого капіталу, якщо має вона взятись до збуту. Свойого капіталу вона не має тому, бо є ще за молода; як лиш дечого доробиться, мусить вкладати в інвестиції, в будинки, на приміщення, а цеж молодій кооперації конче потрібне. Тому й не диво, що наша кооперація власним капіталом так повільно уфундовує фабрику мила »Центросоюза«, хоть це продукційне підприємство конче потрібне. А чужий капітал? Досі випробована в кооперації засада каже: кооператива не повинна підниматися і провадити тривалого підприємства продукційного чи збутового чужим капіталом, тільки високими готівковими уділами членів, які добре розуміють справу. Кожний чужий гріш в кооперативнім підприємстві, це хитка дорога. А вже дикий капітал, що впливає в хліборобство чи кооперацію, кладе лиш свою грабіжну руку на неї для визиску. Мігби ще входити в рахубу державний кредит, бо він нині найдешевий. Та він може поставити нашу кооперацію на дуже слабких і хитких ногах, бо може бути в кожній хвилі відібраний, а тоді наша кооперація могла би заломитися. На щастя ми до нього ледви чи коли доступимо.

Виходить, що передумовою для створення продукції і збуту є потреба свого власного кооперативного капіталу, власної крови в господарському тілі.

Та чи воно можливе? Не улягає сумніву, що так. Хоч і бідні ми, то все таки є між нами немало грошей. Вони лиш розпорошені, або по чужих установах, або лежать непродукційно в наших таки кишенях, скринях. Їх кооперація наша майже не видить, не знає, ними не користується. Змобілізувати цей капітал, згуртувати його і урухомити, це також дуже важна передумова для продукції і збуту. Тому дуже на часі взявся Р. С. У. К. до діла, збудувати в кожному селі кредитову кооперативу. Коли зможемось на те і збудимо з народі до неї довіря та зрозуміння власного інтересу складати в кооперативах хочби найдрібніші щоденні готівки, тоді вона стане фінансовим покровителем нинішньої кооперації та її членів перед лихварями, а кооперативи дістануть сильнішу кров в жили. Колиж створимо цілу сітку того рода кооператив в краю і обхопимо усі села, тоді щойно зможемо сказати собі, що ми заложили тривкі підвалини для удержання і скріплення на силах нашого селянського стану, шо ми створили ґрунт для будови кооперативних банків, для розвязки господарського питання села. Це причиниться до раціоналізації госп. процесу, а тим самим до його рентовности, до розбудови кооперації навіть серед тих тяжких об-

ставин в напрямі перерібки і збуту сіль.-госп. продуктів. До розвязки цего питання зачинають вже наші села та кооперативні організації приступати і то з успіхом. Ростуть райфайзенки. Та це є щойно кроплею в морі приватних лихварських задовжень, які обмотали наше населення.

Чому згадуємо тут про банки? Хто мав до діла хоч дещо з торговлею зі заграницею, а навіть з більшими товаровими оборотами тут в краю, той знає, що кредитування товару і навіть сам товар чи гріш (це також товар!), приходить і відходить лише за порукою банків чи через банки, як через концентраційні станиці, а инші прив. підприємства не мають в заграничній вимінній торговлі вальору ручиталів. Якщо ми не можемо з заграницею увійти в блищі кредитові чи вимінно-товарові стосунки, то звичайно ізза браку банків. І кредитова кооперація мусить мати свій банк та його вивінувати так, щоби він мав можність зближення з торговельним світом. Без упадження власної кредитової організації нема мови про правдивий розвиток сіль.-госп. культури, кооперативної продукції і збуту а навіть закупна товарів на більшу скалю.

Цю правду мусимо собі сказати, усі ті, що хочемо забирати голос в дускусії про будову і напрям розвитку нашої хліборобської кооперації, а не »викидати ту фразу між старі ґрати«.

Нераз можна почути твердження, що і без цих передумов й нині зачинається кооперативна перерібка і збут с.-г. плодів, або що конечність кредитування, чи взагалі фінансування можна заступити природною виміньою. Воно й правда. У нас природня виміна потреб за яйця, збіжжа, є принята і досить поширена; маємо також початки перерібки с.-г. продуктів. Але цей спосіб думання про будучий розвиток наших кооператив пригадує колишній проєкть в брошурі Танячкевича: »Як закладати правди на взір »Закомарської Правди«, по думці якого пропаґував автор скріплення народньо-господарських фінансів закладанням братських добродійних кас допомогових, в яких капітал закладовий мав творитися зі збірок на акафістах. Автор пропаґував це саме тоді, коли навкруги нас росли банки, концерни, тресты, а до боротьби з капіталом росла вже й по наших селах модерна кооперація. Годі нині думати про кооперативну торговлю в формі найпримітивнішої, найбільш первісної вимінної торговлі, нині, коли форми кредитування сіль.-госп. кооперативної торговлі змодернізувалися на цілком инший лад. Між иншим нині твориться поза кредитом гіпотечним, особистим, чи иншими досі знаними формами кредитування цілком новий кредит, а саме кредит товаровий. Ми спинімся і на ньому.

Перед в цьому веде американська кооперація. В центральних пунктах, приступних для хліборобів, будуються кооперативні складові маґазини на такі хліборобські продукти, що не підлягають зіпсуттю, як збіжжа, бавовна, вовна, тютюн, сухі овочі; є і на такі, легко підлягаючі зіпсуттю, як масло, яйця, мясо, дріб, риба, сирі овочі, та мають холодільні. Це на те, щоби рільник для здобуття готівки не мусів кидати на ринок свій продукт зараз по жнивах тоді, як ізза надміру оферт ціна низька, але щоби мав можливий розділ продажі на довший час. Він має можність зложити свій товар в складі, а за нього дістати торговий бон, що його може всюди продати чи в касі виміняти на гроші. Очевидно зложити може лиш так зв. стандартизований товар, то є вирівнаний, добірний, бо лиш такий товар має збут на світовому ринку. Перша проба вийшла в часі війни, в 1914. році і до нині видосконалилася так, що нема майже рільника, що не хотівби з цього ко-

ристати. Він має право свій товар по певному умовленому часі відібрати за повною винагородою за перетримання, або віддає в продажу з тим, що коли кооператива продасть дороще, він дістане ріжницю. Нині ці складові доми видосконалилися по випробуванні системи так, що даючий знає, що дає і що назад дістане. Це дає рільникові кредит, а з другої сторони хоронить перед зіпсуттям товару дома Це дозволяє не будувати дома стоділ, шпихлірів, а зате каже чим скорше молотити, приспособити. А зіпсуття та страти мишвою чи вогнем є в нас річю так звичайною, що про те і говорити не треба богато. — В 1926. році було виплачено на підкладі товарів понад 550 міліонів долярів, а такі папери так зв. рільні папери є фінансовими установами чи не найбільше пошукуваними, бо певні підкладом.

Далеко запровадило би нас входити в подробиці системи товарового кредиту, але читача бере мабуть заздрість, що такі досконалі кредитові уладження існують для нашого навіть хлібороба в Америці, миж тут важимося думати про торговлю в формі натуральної виміни. Тут ахілева пята слабости кооперації. На це повинна звернутися наша увага, а не на те, немов то причина браку збуту в закостенілости торг. кооперації. У нас цей кредит дуже пожаданий ще й тому, що ізза грошевої тісноти населення позичає часто гроші на підклад засіву. В Польщі взявся до створення товарового кредиту знов не хто инший, а влада. Вона створила рільний кредит заставовий. Одначе, як відомо, справа вже в зародках стала для дрібного рільника недоступною (див. К. Р. за 1928 р ст. 422).

(Кінець буде.) *М. Творидло.*

Провідні думки в організації українських райфайзенок.

З реферату, виголошеного на VI. краєвім Кооп. Зїзді дня 15 березня 1929 р.

1. Організація кооп. кредиту є життєвою потребою економічного розвитку селянства.

Необхідність організації дешевого продукційного кредиту для потреб дрібного хліборобства стоїть у тісному звязку з цими змінами в структурі цього господарства, які воно переживає. Ці зміни випливають передусім із чимраз більшого втягнення селянського господарства у товарообмін (перехід від натурального до обмінно-грошевого господарства). Селянин, якщо хоче удержатися як продуцент, мусить заперестати бути універсалістом, який продукує найріжнородніші річи і то все для свойого спожиття. Він мусить стати специялістом у якійсь галузі продукції; инші-ж галузі мусить звести до необхідного мінімум. Такою специяльністю селянського господарства (у відріжнення від фільваркового) стає годівля дом. тварин; побіч неї теж деякі технічні культури, при яких зуживається богато особистої праці. На цей шлях, переходу до годівельного типу, стануло вже невідклично селянське господарство в таких краях, як Данія, стає

виразно у Німеччині; і нашого краю не мине ця необхідність, подиктована вимогами економічного поступу.

Процес перебудови ставить до селянства великі грошеві вимоги; селянство добуває капітал, але на умовах цього рода, які обертають в нівець усі користи від перебудови. Те саме діється з капіталами, які селянство з трудом добуде на інтенсифікацію управи ріллі, на помічні угноєння, на придбання так йому захвалюваних машин і т. и. Лихварські відсотки зїдають користи від цих інвестицій і селянин врешті решт стоїть на місці, розчаровуючись у своїх змаганнях. Не инакше стоїть справа з купном землі (при парцеляції, від кольоністів і т. д.). Дорогі відсотки на позичений (з трудом) капітал, при незвичайно високо вишрубованій ціні землі самої, зводять до абсурду ціле, здорове по суті, змагання селянської кляси до побільшення свого стану посідання землі. Ліквідація посілости землевласників — така бажана в інтересі економічному і національному — не йде цим темпом, яким моглаб іти.

Криком домагається розбудови селянського кредиту також инша особливість нашого економічного побуту. Є це факт випродування дрібними хліборобами своїх рільних плодів у осени, в наслідок чого ціни страшно падуть і спекулянти мають змогу те саме зерно і другі плоди продавати селянству на весні по значно дорощих цінах. Тільки організація кредиту зможе покласти кінець тій нездоровій господарській практиці.

З тих усіх причин справа розбудови кооперативного кредиту являється одною з кардинальних справ нашої національної а спеціяльно селянської економіки. Але за цею справою промовляє ще инший момент. А саме:

Ми будуємо (чи повинні будувати) повний організм власної кооперативної економіки (з природи річи це буде одночасно на яких 80% економіка укр. нації). Ми поклали уже підвалини під кооперативне опанування товарового обігу по наших селах і почасти містах; ми робимо перші спроби в ділянці раціоналізації укр. сільського господарської продукції. В кооп. молочарстві маємо завязки власного промислу; але майже в повному упадку і забуттю находиться ділянка грошевого обігу і кредиту. (Про асекурацію тут не говоримо з огляду на факт її удержавнення).

Розбудовуючи кооп. кредит, хочби з початку дрібний і коротко речинцевий, ми зробимо перший крок для заповнення цієї траґічної прогалини.

2. Продуктивно-творчий характер дешевого кредиту.

Організація модерного господарського життя носить назву кредитової системи (у відріжнення від первісної системи натурального і пізнішої обмінного або грошевого господарства). Нема днесь галузі господарського життя, яка обходилабся без кредиту у будь-якій формі (очевидно у т. зв. нормальних часах). Користується кредитом не лише сучасний купець, для якого кредит є засадою, а й промисловець і хлібороб. Притім ми маємо на увазі передовсім »продукційний« кредит, не кредит у старому розумінні, як способу »порятування« слабого і убогого; такий кредит, що так скажемо патольоґічної закраски, відомий і давніше, навіть у часи натуральної господарки (у формі позичок в натурі: зерном, худобою, шкірами і т. д.) не є специфічним для модерного »кредитового« господарства. Властивістю цього госп-ства є продукційний кредит, кредит як засада у щоденній праці торговця, промисловця, сільсько-господарського підприємця. Сучасне підприємство прибігає до послуг кредитової установи не у виїмкових ви-

падках, не у менти »недуги«, а день у день; воно удержує в кредитовій установі біжучий рік, маючи через те змогу держати в безпечному місці і не без користи для себе зайвий гріш, чи знову навпаки: мати кожної хвилини до диспозиції потрібні в обороті капітали, за умірковаий процент. Такий кредит не є ніякою аномалією, ніякою милостинею. Він дає кредитодавцеві без праці % на його капітал, а кредитоємцеві можливість розгорнути ширше свою діяльність і придбати тим способом дохід. Кредит в такій формі мобілізує зайву готівку в краю, перекидаючи її туди, де її потребують. Кредит у цьому вигляді вправді самий по собі не збільшує кількости матеріяльних дібр в країні, але уможливлює повне використання для господ. діяльности усіх вже існуючих дібр (капіталів), які без цього в значній мірі лежалиб не використані.

Нема днесь сумніву про позитивну ролю здорового кредиту. Навіть комуністичний устрій користується цією системою, заводить банки і каси, приймає вкладки на опроцентування і визнає взагалі процент. Кредит, якщо його ціна (себто опроцентування) не забірає у кредитоємця всього доробку, який він може придбати, вживаючи господарно позички, є здоровим явищем і розумним соціяльним урядженням. Він уможливлює розбудову господарств.

Отже, коли говоримо про необхідність власної кредитової системи, то маємо на увазі передовсім потребу раціоналізації і розбудови господарств селянства та господарські потреби наших кооператив та їх союзів.

Безумовно, що і цей другий, як ми сказали, нездоровий рід кредиту, кредит старий, як людський рід — споживчий, може теж грати позітивну ролю. Господарство, що потерпіло втрати з будь-яких причин, бажаючи, як кажуть, полатати діри, находиться у куди гіршому положенні, як господарство здорове, що поширюється. Використовуючи тяжке, примусове положення зруйнованого, злиденного господаря-нуждаря, чи ослабленої кооперативи, кредитовець управляє лихву, що доходить часто до фантастичних границь; в таких умовах 200, 300, 400 і більше % річно є звичайною річчю. Не можна сказати, щоби і тут не було потрібним активне вмішання з метою боротьби з лихварством; булоби фальшивим твердити, що кредитова кооперація не повинна йти з поміччю нещасним жертвам лихварства лише тому, що кредит їм уділений на перший погляд буде кредитом »споживчим«, непродукційним. В своїх дальших наслідках кожний кредит, якщо уділений не ледачим людям, може виявитися продукційним кредитом.

Ці дві основні ділянки нашого народнього господарства, які згадано, а саме:

1) трудове селянське господарство і

2) господарка кооперативних установ, як таких, вимагають отже поспішної розбудови відповідної системи кредиту, і то, у кооперативній формі. Безсумніву, що характер цієї кредитової організації та її методи праці залежатимуть в першій лінії від природи і економіки дрібних селянських господарств з одного боку, та організації і економіки наших кооператив, потребуючих кредиту для свойого розвитку.

В цьому рефераті я займуся першою справою, а саме питанням, про найдогіднішу форму організації кредиту для потреб трудових селянських господарств.

Поза дискусією оставляємо питання про те, чи справді кооперативна форма є найкращою формою організації цього рода кредиту.

Здається, вже навіть світ капіталізму не перечить факту, що кооперативна форма самопомочі одинока хоронить споживачів (товару чи кредиту) від визиску. (Відси й вороже відношення цього світа до кооп. руху.) Цей власне момент — необхідність боротьби з визиском, як відомо, викликав і у нас дискусію на тему потреби розбудови кооперативного кредиту і привів врешті до скликання цього зїзду.

Форма і організація кредиту для потреб дрібного сільського господарства вимагає узглядпення характеру цього господарства. Цій справі присвятимо головну увагу.

3. Чи наші зусилля біля організації кооперативної кредитової системи не будуть даремні?

Це засадниче питання треба нам вирішити, заки приступати до подробиць і обговорення форми кредиту. Два сумніви гризуть усякого, хто підступає до справи кооп. кредиту в наших умовах: 1) чи ціла акція в цьому напрямку має взагалі доцільність і 2) чи найдуться у нас потрібні для неї засоби.

Перший сумнів виникає у тих, хто, зжившися з нашою невеселою дійсністю, не досить виразно уявляє собі позітивні риси продукційного кредиту, у тих, що розумують так: позичивши, треба віддати. Щоби залатати одну діру, робиться другу діру, може навіть більшу і т. д. Безодні нашого злидарства не засиплеш, мовляв, ніяким кредитом. В наших, мовляв, умовах, годі надіятися чогось від кредитової організації, треба хапатися инших засобів.

Не заперечуючи, що й инші форми економічної діяльности є доцільні і необхідні, треба одначе запротестувати проти такого однобічного і роспучливого погляду на кредит. Вся річ у тім, щоби навчитися, говорячи уже образово, латати одну діру при помочі другої, меншої діри. Це є можливе, а саме тоді, коли позиченого капіталу вживається господарно. Господарно вжитий капітал дає прихід більший, як витрачено засобів; при допомозі дешевого кредиту, який не зїдає всього прибутку, оставляючи дещо і нам, можна поволи »залатувати старі діри«, стаючи на ноги. — Відси робимо прямий висновок, що праця над організацією дешевого, кооперативного кредиту мусить іти в парі з працею над піднесенням господарности, в наших умовах: над поправою хліборобської господарки і одночасно з кооператизацією обміну селянськими продуктами (розбудовою кооператив для набування, збуту і перерібки продуктів). В такій комбінації селянин може мати дійсну і видатну користь з кооперат. кредиту і двигатиметься з нужди.

Отже нема підстав для песимізму, треба тільки вдуматися у льоґічні звязки, які лучать грошеву господарку з рештою господарства.

Також другий сумнів про те, чи найдуться у нас капітали на розбудову кредитової кооперації — треба розвіяти. Твердимо з усією рішучістю, що засоби на це у нас є і при добрій волі ми їх можемо змобілізувати. Місцями укриття цих капіталів є: 1) зайві видатки на алькоголь, тютюн, всякі дрібні витребеньки і забави, які муситься вкоротити; 2) готівка, передержувана часто місяцями а то й роками по домах; 3) вкладки, які укр. населення держить по польських та жидівських касах і банках; 4) евентуально теж льокати капіталу українських еміґрантів що є за морем.

Головні джерела, це перші три, а з них найздоровішою основою для

розбудови сільських кас може стати дрібна масова ощадність. Правда, акція ця вимагає упертости і твердої волі, а ця не є до подумання без широкої пропаґанди основних ідей кооп. кредитового руху. Вона вимагає ідейних і палких прихильників по всіх закутках нашого краю і нашим завданням буде таких фанатиків дрібної ощадности виховати. Ми є певні, що нам це вдасться, якщо зуміємо сполучити льоґічно пропаґанду ощадности з пропаґандою абстиненції, а все вкупі осяяти ореолом національно-визвольних змагань. Пропаґуючи дрібно-вкладкову щадничу акцію ми обовязані одночасно клеймити, як національний злочин, марнотравство гроша на курення і пятики, на беззмістовні процеси, гру в карти і купно ріжних модних тепер на селі і в місті дрібничок. Треба раз на все поставити справу ясно, що досить із нас примусових податків і що немає права жалуватися на ті податки той, хто платить ще навіть більші суми у формі добровільних податків. Раз мусить бути ясність у цій справі. Тих 300—400 міліонів, які видаємо щорічно на самі напитки і куриво, це при нашій убогости занадто поважна сума, щоби організатори економіки (якими є кооператори) мали право проходити біля неї так собі, начеб її не було, керуючись фільософією батьків: »нехай буде, як бувало«. Отжеж підрахунки показують, що за всі свої плоди і продукти, які вивозить на ринок українське село, воно одержує не богато більше того, що видає за самий алькоголь і тютюн! (Вартість річного збуту наших продуктів біля 600 міл. зл. в золоті). Цеж таке страхіття, що тільки у світлі тих фактів можна вповні зрозуміти усю траґічність положення.

Тому клич абстиненції не є в наших умовинах просто собі справою осіб, індивідуального »хочу або не хочу«. Він мусить стати моральним наказом нації, як цілости, справою суспільною, колективним обовязком, наказаним істинктом самозбереження.

Його здійснення буде можливе при організації дрібно-ощадностевої акції. Так поглиблена концепція ощадности має всі вигляди на те, що зможе стати релігією наших кращих діячів серед селян, жіноцтва, серед молоді у школах, навіть серед інтеліґенції (найменше на жаль здібної на цього рода пориви). Що вона може стати нею, на це вказують уже ті вістки, які одержуємо з ріжних сторін краю, як відгук цієї ще невеличкої пропаґанди, яка була розведена у останньому році. За прикладом відомого села Лапшина пішов уже цілий ряд сіл у Дрогобиччині, Коломийщині, Копичинеччині, Рогатинщині, Борщівщині, Самбірщині, Зборівщині, Станиславівщині і других сторонах. Зібрано уже тим способом десятки тисяч зол. і це є перші живі докази можливости мобілізації власного капіталу потрібного для розбудови райфайзенок. Маса, може навіть інстинктом, відчула, що виключність нашого траґічного господарського положення вимагає незвичайних, виключних засобів рятунку. Тільки якісь надзвичайні зриви волі і то масові є в силі вратувати в даних умовах українську селянську масу від потонення і повної руїни її господарств.

Приклади прямо зворушливої солідарности деяких громад, (як прим. Опаки у Дрогоб. пов.:) у ощадностевій акції дають нам змогу дивитися сміливо у вічі майбутности українського селянства. Нехай же не остане позаду і українське місто.

Правда, воля до масового чину, обчисленого на трохи дальшу мету і в імя не вузько-особистих цілий, є в нашому народі атрофована (притуплена) в наслідок століть рабства. Особливо нелегко у нас спонукати масу на чин на погляд дрібний, вимагаючий до того впертости і педан-

тичности, чин без зовнішних романтичних ознак героїзму. Без вагання позволимо собі поставити твердження, що вести в таких умовах ощадностеву і абстинентську акцію значить бути героєм сили волі і упертости. Воля, тверда воля, незломна воля — це є те, чого нам ще дуже а дуже не стає. І тому питання організації самостійного кооперативного кредиту в наших умовах є в першій мірі проблемою соціяльно-психольоґічною. Традиційне »нехай буде як бувало« і »спускаймося на дно« треба заступити: свідомим тренінґом волі. Пробним каменем сили волі українського громадянина має стати нова масова акція, якої прапор піднімаємо, акція розбудови щадничої діяльности по всіх, навіть найглухіших закутках нашої землі.

Знаємо, що завдання не легке. Нелегке воно іменно через ту свою дрібність у роботі і жилясту, коли можна вжити цього терміну, впертість, без якої діло не піде. Але з другого боку велич справи, яку починаємо, і певність того, що діло це буде важною подією на визвольному шляху народа і зокрема селянства — можуть стати життєдайним сонцем, яке своїми проміннями освітлюватиме трудовий шлях нових героїв кооперативної ідеї — організаторів райфайзенок.

Отже коли-б ми хотіли висловити короткими словами саму найважнішу передумову, від якої все залежатиме, то мусілиб сказати дві слові: гартуйте волю! Тоді діло піде і наші зусилля даремними не будуть.

Волю можна виробити вправою. Нагоду для того дає якраз ця акція, що стоїть перед нами.

4. Форма сільського кредиту у залежности від природи селянського господарства.

Рішучою помилкою є думати, що для селянського господарства потрібний тільки взагалі кредит; без огляду на форму його організації.

Передовсім грає визначну ролю питання про речинчевість кредиту. Відома сезоновість сільського господарства сама собою уже диктує деякі передумови. Досліди над економікою селянських господарств вказують на те, що, хоча ці господарства одержують значну частину свого грошевого приходу із годівлі тварин і то у ріжні пори року, то все таки важну ще ролю грають приходи із рільної господарки; плоди цієї господарки трудове село кидає на ринок головно осінню і зимою; весною-ж воно найбільше відчуває брак готівки, а це тим більше, що весна, це якраз пора вкладів у ріллю, сезонових інвестицій у господарство. Відомі нам цифрові дані про грошевий обіг у селянських господарствах на Чернигівщині (В. Україна) М. І. Кострова*) (з часів до війни) представляє табличка:

	I	II	III
	третина року		
Витрати в грошах	27,1%	46,9%	26,0%
Приходи »	5,8%	15,2%	79,0%

З повищого виходить, що дрібний кредит (а про такий власне говоримо, не маючи можливости братися відразу до організації більшого кредиту) повинен бути довшеречинцевий, придержуючись більше-менше 1-річного речинця сплати.

---

*) п. Височанський, Кооперативний кредит. Харків, 1928.

Це бувби один мотив і перша мінімальна межа довгости кредиту. Цій межі відповідає кредит на погної, дрібніші госп. прилади то-що. Але згідно з основною думкою, ми маємо на оці організацію кредиту продукційного, на розбудову селянських підприємств. Ясна річ, що кредит на купно господ. машин чи на заснування саду, або хоч-би розведення морв і шовківництва, повинен бути уже довшеречинцевим, на два-три роки, в залежности від характеру інвестиції. Стремління до організації такого кредиту є нащою дальшою метою.

Очевидно, що на перших початках, поки наші сільські каси оперуватимуть тільки невеликими вкладковими капіталами, нам прийдеться уділювати позичок навіть коротшеречинцевих, на місяц, може навіть на тижні. По тих одначе перших ступеньках ми згодом, але певно, перейдемо на вищі щаблі нашого вимріяного храму — власного кооперативного кредиту.

Треба на цьому місци розвіяти один, доволі неоправданий сумнів. А саме: підноситься побоювання, чи зможе мала каса уділювати позичок на довший час (рік і довше), коли вона сама оперуватиме »плинним« вкладковим капіталом. Отже, якраз мається річ навпаки. Досвід райфайзенок в Німеччині (а навіть вже і у нас) доказав, що найстабільнішим з усіх родів вкладів у банках є капітал з дрібних вкладок. Більші вкладники звичайно дуже чуткі на те, де вони ульокували свої капітали, і при найменшій, навіть неоправданій чутці про захитання каси чи невідповідну у ній господарку, зразу виповідають вкладки; цього не роблять якраз дрібні вкладачі, власники маленьких сум. Це й дало підставу дослідникам райфайзенського руху, прим. відомому К. Гільдебрандові вважати цілу інституцію райфайзенських кас одним із див модерного соціяльного будівництва; це тому, що каси ці зуміли (дуже простим способом) розвязяти питання на перший погляд неможливе до вирішення — про узгіднення довшеречинцевости кредиту з короткоречинцевістю (формальною) вкладів.

Другим фактором з економіки селянського господарства, що грає важну ролю, коли ходить про форму кредитової установи, є деякі специфічности сільського побуту. Вони можуть бути навіть неоправданими, може навіть неґативними, але вони є фактами, твердою дійсністю, з якою не рахуватися реальне соціяльне будівництво не може.

Це є передовсім відомий партикуляризм села. Село вірить головно собі і хоче мати »свої гроші« таки в себе. Не будемо спорити, чи добре воно думає, чи ні, але так воно є. А коли візьмемо на увагу, що з міста село має значно більше шкоди як помочі, то його недовіря до всього, що є поза селом, не буде таким уже незрозумілим.

Відси практичний висновок: каса мусить бути в селі. З окрема це відноситься до цього типу каси, що має збірати по селі дрібні грошики, сотики від парубка, від жінки, від дитини. Міська каса таких капіталів не притягне до себе, про це не може бути й дискусії. І не даром маємо по всьому майже світу таку величезну кількість сільських кас. Мають їх (в рр. 1918—1925): Німеччина 20.202, Австрія 1657, Бельґія 1925, Болгарія 1206, Фінляндія 1041, Франція 7877, Мадярщина 1145, Індія 25036, Італія 1928, Японія 2573, Латвія 311, Литва 432, Голяндія 1240, Норвеґія 1561, Польща поверх 2500, Румунія 3747, СССР 7738, Швайцарія 348, Чехословаччинна 4030.

Чи маємо ми бути виїмком від цілого світа і обмежитися до кас міського типу? Тип райфайзеики мусить у нас дійти до всіх своїх прав, як того льоґічно вимагає селянська природа нашої країни.

Ці-ж самі специфічні умови сільського життя виключають ужиття векселя в райфайзенках, зокрема при дрібних позичках. Векслева форма кредиту створена не для села а для потреб торговельного обороту; вексель в торговельному обороті це не так форма забезпечення позички, як заступник гроша. Одержавши вексель, купець (чи банк) має можливість сейчас-же його ескontувати (передати далі), дістаючи до рук готівку. Таких векслів, здатних до есконту, з вимаганими в банковім обороті підписами сільська каса майже не має і тому вексель в райфайзенці має рацію тільки тоді, коли є вигляди на його реесконт. (Це може статися прим. при кредиті на машини, але й то не мусить бути).

Врешті ще одна і то рішаючої ваги особливість сільського побуту. Росходиться про форму відповідальности членів за зобовязання кооп. каси. Зовсім не є припадком або якоюсь примхою, що Райфайзен стояв за необмежену відповідальність. Питання про притягнення капіталів до сільської каси, це є передовсім питання їх забезпечення. Сільська каса сама по собі така скромна і непоказна річ, без репрезентативного льокалю, без блискучих вивісок, без імпонуючих цифр на уділах і запасних фондах .. чим вона має заімпонувати населенню? Де арґумент, що цій установі безпечно повірити свої капітали? Кажуть: довіря до керовництва, до осіб, що її ведуть. Зовсім правильно, дуже часто це довіря рішає на користь установи. Але що станеться, коли це довіря захитається? Коли прийдуть нові люди, або старі стратять довіря? Яка сила тоді зможе задержати надвигаючу руїну каси?

»Необмежена відповідальність«, порука »цілого села цілим ґрунтом« є тим найвищим арґументом, який навіть в тім випадку зможе здержати вкладників від витягання своїх вкладок. Є це нийсильніший арґумент в очах селянської психольоґії, це є той яркий момент, що переконує; як відомо, на селі, що ярке — то красне, сильне; воно переконує і підбиває.

Чи необмежена відповідальність може бути небезпечна для членів? Такого арґументу не видвигають навіть засадничі її противники, бо доказати цю небезпечність не можна ніякими примірами з життя. Зате статистика доказує, що сільські каси скрізь є побудовані якраз на тім роді поруки. Відомі в інтернаціональній кооп. статистиці дані про рід відповідальности зібрав Dr. K. Ihrig*). Отже сільські каси ріжних країн були засновані на необмеженій відповідальности у таких відсотках:

Німеччина майже 100% (разом з міськими 88%), Болгарія 100%, Індія 100%, Японія 69%, Портуґалія 98%, Польща Каси Стефчика і познанські 100% (міські 80%), Франція Каси Дюрана 100%, Югославія 100% і т. д.

Чи маємо тільки ми із-за абсолютно незрозумілих упереджень бути виїмком від инших країн? Мусимо перебороти ці упередження, якщо нам дійсно залежить на тім, щоби змобілізувати свій власний, сільський (і разом з тим національний) капітал. Виключність нашого фінансового положення вимагає від нас певних виключних актів, нових методів роботи.

Особливість умов сільського і селянського побуту вимагає з катеґоричністю приняття основних засад райфайзенського типу кредитових кооператив, згідно з якими і уложено тези, предложечі VI. краєвому кооперативному зїздові.

Др. К. Коберський

*) Internationale Statistik d. Genossenschaften, Dr. K. Ihrig, Berlin 1928, ст. 148. Бракуючі дані додані нами.

Завдання українських кооперативних банків та їх сучасний стан.

Ідеалом кожного національного господарства назавше лишається стремління до можливо повного й всебічного заспокоєння потреб нації. Реалізувати цей ідеал почнемо, коли не будемо обмежуватися до виробництва »плодів земних« а продукуватимемо инші предмети нашого щоденного вжитку, як одяг, машини, знаряддя й инші, »їмже ність числа«, власними руками у власних фабриках, заводах, майстернях то-що. В добу, коли за чудесами техніки трудно навіть слідкувати, народ, що не тільки не будує своїх пароплавів чи повітроплавів, але й плуга, цвяха, чобота не вміє для себе зробити, ледви чи може вдержатися на арені історії.

Ях природне стремління кожної одиниці до добробуту, так і кожна здорова нація вперто простує до народнього багацтва, т. є. до найбільшого витворення матеріяльних цінностей через інтенсифікацію праці, ощадности та доцільне використання заощадженого суспільного доходу. Вистарчить згадати про німців чи анґлійців та їх богацтво, зауважуючи, що більшість їх працює коло промислу, торгу та транспорту, а не коло землі, щоби знати, куди належить направити нашу економічну політику. Промисл, — ось в чім багацтво нації. Український промисловий робітник, українське підприємство, власний капітал, як вислід напруженої праці та збірної ощадности, мають стати предметом особливої ваги і піддержки цілого громадянства.

Український промисл, висуваючись на перше місце серед проблєм нашого народнього господарства, разом з тим становить і спеціяльну проблєму нашої хліборобської кляси селян, що страждає від перелюднення. Можна ріжно оцінювати значіння еміґрації, як засобу, що злагіднює перелюднення. То боротьба за існування по лінії найменшого опору: частина синів пропадає для народу і тим полегчується доля тих, що лишаються. Та нині для українського народу і ця дорога — дорога найменшого лиха — закрита. Треба виходу шукати тут таки, на рідній землі. Інтенсифікація рільного господарства не зможе поспіти на природнім приростом нашого населення. В селі чим раз більше зростатиме число занятих рук, невикористаного часу, а з тим вяжеться півголодне існування й виродннення. Перед селом лежить одна тільки дорога: примістити зайві руки на працю в промислі; а на ціле громадянство падає завдання розбудувати та побудувати промислові варстати для тих, кого обраяна та виснажена земля наша не годна прогодувати.

Не розвязуються проблєми народнього господарства стихійно. Свідомо поставлену й широко усвідомлену ціль громадянство завше осягне, коли для осягнення тої цілиі створить відповідний апарат та виробить правильну методу організаційної праці. Що до методи праці над упромисловленням нашого народнього господарства, то треба признати, що над нею ми ще систематично не працювали. Гадаю, що життя примусить нас до сотворення спеціяльного апарату, що займавсяби виключно проблємами нашого упромисловлення. Та малий, дрібний промисл, хоч слабий і кволий, ми маємо. До піддержки його та постепенної розбудови вже нині мусимо приступити. Треба, щоби вже сьогодня хтось взявся до постійної праці коло нього, його організації, зосередження круг його громадської уваги, утворення громадської атмосфери, що натхне вірою і дасть сили нечисленним ще піонерам нашого

промислу і т. д., а що найважніше — щоби вже нині була можність прийти нашому промислові з реальною допомогою.

Відомо, що скріплення й розбудова промислу може відбуватися тоді, коли для того мається організований кредит, цей могучий двигун упромисловлення та промислового поступу взагалі. Тож сама собою напрошується думка, чи не належалоби нашим повітовим кредитовим кооперативам, що їх зїзд з 13 березня ц. р. назвав українськими кооперативними банками, взяти на себе провід в організації українського промислу. Село, що досі заспокоювало свої потреби в дрібнім кредиті в наших повітівках, нині приступило до організації власних райфайзенок і за кількома десятками золотих не потребуватиме звертатися до наших кредитівок. Тоді, не покидаючи ні на хвилю обслуги села, тільки направляючи кредити на упромисловлення рільництва в широкому розумінні того слова, повітівки чи нині кооперативні банки, більше чим дотепер мають звернути свої очі в сторону ремесла і промислу, оживотворюючи його кредитом, а тим самим забезпечуючи працю надмірови наших робучих рук. В тих умовах навіть природньою видається еволюція наших повітівок від кредиту »взагалі« до кредиту специяльного, промислового, що надасть їм глибоко ідейного, а не просто »банкового« характеру, а разом з тим дає їм виразне, пляновою народньо-господарською політикою подиктоване місце в нашім суспільнім орґанізмі. Тим самим інституції, досі з невиразною, а в усякім разі незначною суспільно-питомою вагою, вибиваються на передові пости нашого всебічного відродження.

Придивімся тепер, як виглядають українські кооперативні банки своїм особистим складом та які засади лежать чи повинні лежати в основі їх організації, як кооперативно-банкових інституцій спеціяльного призначення. За основу мого обслідування взято дані зі статистики Р.С.У.К. за 1927 рік про 63 кооперативи, що містом свого осідку, особистим складом і иншими ознаками привели до висновку, що їх не можна віднести до типу райфайзенок.

Соціяльний склад членства.

На 31 грудня 1927 р. нараховувалося всіх членів 63 кооператив 44.718*) з того припадало:

1) на рільників . . . . . 35.457 або 79·—%.
2) » ремісників . . . . . 1.565 » 3·5%.
3) » робітників і урядовців 4.660 » 10·4%.
4) » инших . . . . . . 3.056 » 6·8%.

З того видно, що наш дрібний промисл дуже мало ще користується кредитом в наших кооперативних банках. Як що признати, що в катеґорії »инших« ховається якийсь відсоток дрібних промисловців, то загальна участь нашої дрібнопромислової витворчости ледве перевищує 5%. Постепенне збільшення відсоткового відношення промислового елементу до инших катеґорій учасників свідчитиме, що наші банки приступили до реалізації поставленої вище програми — упромисловлення народнього господарства.

---

*) В моїм докладі виголошенім на зїзді повіт. кред. кооператив подано було меншу цифру загального числа членів (36.000), як рівнож числа членів рільників (21.000). При обчисленні було пропущено членство »Дністра« і кілька кооператив. Сталося це з технічних причин. Виправляючи цим допущену похибку, разом з тим коріґую висновки, що їх я, хоч побічно, подав тому зїздові.

Територіяльна діяльність.

Питання це для наших банків не має такого значіння, як для райфайзенок. Та всеж, коли маємо на оці плянову працю в напрямі упромисловлення нашого народнього господарства, коли на укр. кооп. банках лежатиме не тільки кредитування, але й організація промислу, тоді й питання про територію діяльности набирає де-якої ваги. Очевидячки, що порозуміння поміж сусідними банками при активній участи Р.С.У.К. і центральної каси найкраще розвяже це питання. Але ніяких господарських мотивів не можна знайти, щоби існувало два чи більше банків з тою самою територією діяльности і з тими самими завданнями. Пляновість будівництва та розум економіки говорить, щоби цього не допускати, а де вже це сталося, там належить довести до злиття (фузії) тотожніх кооператив. Подвійна адміністрація — то марнотравство, а конкуренція поміж кооперативами — то заперечення кооперації.

Рід і висота відповідальности.

В 63 кооперативах справа відповідальности представляється так:

Відповідальність	уділами	мають	2	кооперативи.
»	кратну від 2—5	»	47	»
»	кратну 10	»	11	»
»	кратну 30	»	1	»
»	необмежену	»	2	»

З того видно, що одної якоїсь засади що до роду і висоти відповідальности не приводилося. Типовою являється невелика 2—5 кратна відповідальність. Не один арґумент, що звичайно висувається на користь необмеженої відвічальности в кредитовій кооперації, не має бодай в нинішні часи жадного значіння, особливо для цього типу кооператив. Тут не має примінення принціп льокалізації в райфазенівському розумінні. Отже член не знає своїх товаришів по членству і не має жадного впливу на їх поведення відносно кооперативи. Тож можна признати, що кооперативи цього типу можуть, як засаду приняти відповідальність обмежену. Відповідно до існуючого стану та для забезпечення вкладчиків належалоби приняти десятикратну відповідальність.

Уділовий капітал.

В 63 кооперативах сума уділового капіталу досягла 683.045 зол. або коло 15·3 зол. на одного члена. Майже половину тої суми (325.970 зол.) має на уділах кредитовий банк »Дністер«. Виділивши »Дністер«, дістанемо, що на кожну кооперативу пересічно припадало 5.760 зол. Як той капітал розпреділювався поміж окремими кооперативами, видно зі слідуючого:

Кооператив з уділовим капіталом було:

1) до 1000 зол.	9	85·5%
2) від 1000 до 2000	8	
3) » 2000 — 3000	11	
4) » 3000 — 4000	6	
5) » 4000 — 5000	11	
6) » 5000 — 10000	9	
7) » 10000 — 25000	5	14·5%
8) поверх 25000	5	

Таким чином більше як 84% наших кредитівок має на уділах менше 10.000 зл. Збільшення уділового капіталу являється постійним завданням і цього типу кооперації. З притягненням до себе »чужих« (в першу чергу — вкладок) капіталів припливуть і нові члени, що своїми уділами засилять уділовий капітал. Тут варто спинитися на двох факторах, що безпосередньо впливають на його збільшення, а саме: на висоті уділу (статутового) і засаді плюральности уділів.

Висота уділу.

В 63 кооперативах справа ця представляється так:

Уділ у висоті:	Мають кооператив:	в % %	
5 зол.	18	28·6%	74·6%
10 »	29	46 %	
поверх 10 до 25	13	20 %	26·4%
30 зол.	2	6·4%	
100 »	1	6·4%	

Типовим для цього типу кооператив, як бачимо, є уділ 5—10 зол. Цифра зближена до висоти уділу в наших райфайзенках. Маючи на увазі, що промисловий кредит виявляється у вищих кредитах на одного члена, ніж те можуть позволити собі наші райфайзенки, було би льоґічним приняти, щоби їй висота уділу в банках була відповідно вища. Та приймаючи для цих кооператив плюральність уділів, як засаду, можна обмежитися і такою низькою запорукою, як 10 зол.

Плюральність уділів.

Засада ця будить серед нас поважні сумніви. Як не як провадить вона до подорожіння кредиту. Автор цих рядків належить до рішучих противників поширення плюральности уділів на райфайзенки. Та в укр. кооп. банках засада плюральности знаходить собі повне оправдання. Обєктом кредиту має стати »підприємство« з його живим постітним оборотом. Підприємство постійно потребує кредиту. Тож і відношення його до банку є живе, близьке. Підсилюючи свій банк підприємець živіше як селянин, відчуває, що робить те для себе, для свого підприємства. А з другого боку треба памятати, що сьогодні капіталу, як товару, що віддавав би в рамцях законного відсотку майже не має. Український промисловець чи селянин, як добродійство відчуває позичку на законні проценти. Дешеві жерела кредиту для нього закриті, а на приватнім ринку панує відсоток цілком лихварський. Платять його не тільки економічно слабі одиниці, а навіть великі фабриканти. Згадати вистарчить Лодзь, де фабрикант дає 36% річно за позичену на приватнім ринку суму. Тож позичка на 12%, що їх стягають наші кредитівки, без перебільшення може вважатися за добродійство. Як так, то не ображує чуття справедливости, коли член зі свого боку понесе, скажім »жертву« в формі уділів відповідно до користей, що їх він має від кооперативи, т. є. висоти позички. Відношення поміж уділеним кредитом і числом уділів, що їх має член виплатити, а разом з тим і межу, далі якої не належить відношення те збільшувати, означить в першу чергу здорова калькуляція. В усякім разі не повинно воно перевищувати 1 до 10, т. є. не можна стягати на уділи більше, як 10% від випозиченої суми. Не треба забувати, що за членом лишається право на виплачену ним на уділи суму, а крім того уділи належно опроцентовуються (дивіденда).

Дивіденда.

Допускаючи плютарність уділів, розглядаємо уділи, як примусову ощадність. З цього погляду, а також з звязку з промислово-оборотовим характером позички, треба признати справедливим і економічно оправданим, щоби на уділи в цих кооперативах непремінно виплачувалася дивіденда. Більша вигідність кооперативи в оперуванні уділами в порівнанні до вкладок чи кредитів вимагає, щоби дивіденда призначалася більша, ніж відсоток, що виплачується на вкладки.

Резервові фонди.

Сума резервових фондів досягала в 63 кооперативах 843.248 зол. З того на »Дністер« припадало 142.750 зол., а на Укр. Банк в Тернополі 153.236 зол. Решта (61) мала 547.207 зол., або пересічно коло 9.000 на одну.

Висота резервового фонду в окремих групах кооператив виглядала так: Число кооператив з сумою резервового фонду:

1) до 1000 зол.		10	82%
2) від 1000 до 2000		10	
3) » 2000 — 3000		3	
4) » 3000 — 4000		8	
5) » 4000 — 5000		5	18%
6) » 5000 — 10000		15	
7) » 10000 — 25000		7	
8) поверх 25000		5	

Відношення подібне, як і з уділами.

Власне майно та його участь в активних операціях.

Разом власне майно в 63 кооперативах виносило:

Уділи	683.043	
Рез. фонд	843.248	
Разом	1,526.291	зол.

Для оцінки того, яку ролю власні фонди відогравали в активних операціях, вистарчить сказати, що білянсову вартість недвижимостей виказано на суму 1,248.441 зол. Можна припустити, що білянсова вартість нища від вартости реальної і таким чином чи не ціле власне майно виключено з активних операцій наших кредитівок.

Пасивні операції укр. кооп. банків: а) вкладки.

Вкладки на іменні вкладкові книжки досягли в 63 кооперативах суми 3,179.025 зол. З наших статистичних даних не можна дійти, скільки з тих вкладок носить суто ощадностевий характер, а скільки капіталово-льокаційний. Про скількість ощадностевих книжечок (що ототожнюємо з кількістю вкладчиків) дало відповідь 56 кооператив. Загальна сума вкладів виносила там 3,098.067 зол., а число вкладкових книжечок 5.315. Значить, пересічно один вклад досягає 583 зол., а число вкладчиків на одну кооперативу 97. З того, що на окремих вкладках спостерігаються суми 10, 20, 30 і більше тисяч золотих, бачимо, що пересіч справжніх, дрібних ощадностей є богато нища від виведеної (583). У нас вже не спорять, що вкладки, а в тім

масово ощадностеві мають творити найповажніше джерело оборотових засобів кредитових кооператив. Подані вище цифри яскраво свідчать, як далекі ми ще від масової ощадности і як мало ще в цім напрямі попрацювали. Громадсько-організаційна праця банків на чолі яких стануть найдіяльніші і найповажніші особи, відкриває самі світлі перспективи, коли зуміємо в масах розбудити ощадностевий порив, провадячи систематичну працю серед мас нашого робітництва, школярів, слуг, робітників і т. д. Особливо шкільна молодь і домашня прислуга повинні стати предметом сталого опікування й ощадностевого виховання по містах. Така праця, окрім безпосередніх користей для кооперативи, як джерело оборотових фондів, має далекосягле значіння в напрямі виховання відмінного від нас покоління, що і само ощаджуватиме і на оточення впливатиме в ощадностевім дусі. Праця серед домашньої прислуги має не менше значіння. Не треба говорити, які природні можливости криє в собі це джерело що до вкладок ощадности, а разом з тим той дуже численний жіночий елемент по містах, що в пошуках зарібку кидає село і попадає в цілком чуже йому оточення, знайде в кооперативі опору проти лихих впливів міста, а згодом перетвориться в активний міський елемент. Що до характеру вкладів з боку речинцевости їх звороту, то, здається, правдивих безтермінових вкладів ми не маємо. Той факт, що кооперативи звичайно виплачують їх в якімсь часі по виповідженню, робить ті вклади терміновими.

Правдивих безтермінових вкладів в формі біжучого рахунку у нас, здається майже не зустрічається. Та воно й зрозуміло. Форма ця призначена не для сталих льокат, а для касових надвишок підприємств, а тих підприємств маємо ще так мало. З відродженням українського промислу форма та знайде у нас повне примінення.

Маржа.

Розмір маржі, як проблеми кооперативної політики для цього виду кооператив, не існує. Риночна ціль капіталу, закон подачи й попиту вкупі з охоронним що до висоти відсотків законодавством, є єдиними реґуляторами маржі. (Маржа, це ріжниця між $^0/_0$ від позичок і $^0/_0$ на вкладки).

Готівковий кредит.

Виносив він 1,339.319 зол. Львина частина тої суми походила з нашої Центральної Каси. Сума та нища від власного майна та 2·5 рази менша від вкладкового капіталу.

Є серед нас кооператори, що вважають банковий кредит для кредитових кооператив навіть цього типу за явище не природне, а в усякім разі за явище ненормальне. На їх думку такий кредит суперечить ідеї самовистарчальности та криє в собі небезпеку для самого існування кооперативи. Трудно сю арґументацію зрозуміти. Таж нині стоїть вже поза всякими спорами, що розбудувати народнє господарство можна тільки при добрій організації кредиту. І чим більше його допливає до господарських артерій, тим скорше господарство доходить до розцвіту. Правдивість цього відноситься до кожного господарства, а, значить, і до нашого. Тож з цього погляду можна би з радостю привітати, коли би нашим банкам вдалося банковий кредит чисто комерційного характеру дістати. Самовистарчальність в буквальному того слова значінню відносно кредитової кооперативи являється нісенітницею. Адже ніхто й мріяти собі не позволяє, щоби кредитова кооперетива оперувала тільки власними фондами для заспокоєння нинішних

і завтрішніх своїх членів. Коли вже говорити про самовистарчальність кредитової інституції, то тільки в тім розумінні, що існування кооперативи не залежить від відношення до неї тих, що їй дають кредит. А досягається це не дорогою заперечення банкових кредитів, а виключно і єдино гармонійними й активними операціями, а це належить до елементарних засад банковости. Розумна господарка здатна відхилити кожну небезпеку, що могла би повстати в звязку й банковим кредитом. Тому належить відкрито визнати банковий кредит за нормальне явище в кооперативах нашого типу, а границю його хай означує загальна банкова практика, а не якісь спеціяльні кооперативні засади, що їх в дійсности не існує.

Відношення поміж власним і чужим майном.

Відношення це в 63 кооперативах рівнялося:

Власне майно	1,526.291	як 1 : 3
Чуже майно	4,518.454	

В 13 більших польських банках (акційних) відношення те розпинається 1 : 6. А треба памятати, що банки ці відповідають тільли власним майном, тоді як кооперативи мають ще додаткову відповідальність.

Активні операції. Позички.

Операції ці в наших кредитових кооперативах обмежується до уділювання позичок. Про кількість позичок маємо дані тільки від 38 кооператив. Протягом 1927 р. видали вони 19.629 позичок на загальну суму 7,502.264 зл. Отже пересічна позичка рівняється 382 зол. Колиж не узгляднювати »Дністра«, де середня позичка виносить 415 зол. (11.005 позичок на суму 4,559.893 зол.), то пересічна та знижується до 341 зол.

Форма позичок.

Промисловий характер кредиту та признання банкового кредиту, як джерела оборотових засобів, говорять за тим, що дісконт векслів являється природньою нормою позичок в наших кооп. банках. Біжучий рахунок у своїй активній стороні стане колись поруч з дісконтом векслів.

Про решту активних операцій належить сказати. що їх наша кооперація не може і не сміє допускати. Згадаю тут про купівлю процентових паперів на власний рахунок та участь в підприємствах. Операції ці мають в собі ризиковний, значить і спекуляційний момент. А всякі спекуляційні операції, навіть в найкращім напрямі проваджені — для уґрунтування кооперативи в кооперації не терпляться, осуджуються, забороняються. Коли симпатії до того чи иншого акційного банку в широкій публиці можуть зародитися в вірі у спекуляційний ґеній його директорів, то в кооперативі довірений гріш (вкладка, уділ) дається виключно в довірю до кооперації, як такої, та до чести її провідників. Коли банкіра, що проспекулював чужі гроші можна назвати нечесним, то кооператора, що стратив би чужий гріш на спекуляції, належить назвати безчесним і відмовити йому одночасово імени кооператора.

Комісові операції.

Зі знаних банковій практиці комісових операцій наші кооп. банки можуть провадити тільки дві: приняття векслів на інкасо та товарово-інкасові. Досі мають вони мінімальне примінення. Пояснити це можна малим

розвитком торговельних оборотів в нашім торговельнім орґанізмі, а також не виключено, що і мале в цім напрямі заінтересування керівників тих кооператив позбавляє їх додаткового доходу, що мігби облегчити відсоткове обтяження позичок на покриття адміністрації. Не треба додавати що, інкасові операції не можуть ускладнюватися жадним ризиковно-спекуляційним моментом, напр. приняття гарантії за заплату.

Розрахункові операції.

Вже нині існують помітні розрахунки поміж кооперативами ріжних видів і ступнів. Полагоджують ці розрахунки майже без участи нашого кооперативно-банкового апарату, очевидячки з великою шкодою для нашого грошевого обороту. Остаточне розвязання цеї справи покаже, яке місце займуть кооп. банки в нашій розрахунковій системі.

Кооперативний зїзд з 13. березня У. Р. ухвалив ідеольоґічні й внутрішньо організаційні тези кур. кооперативних банків. По затвердженні їх Радою РСУК. стануть вони обовязковим для кожного кооператора дороговказом. На банки покладається місія просто таки історичного значіння. В історичнім процесі збірна воля є рішаючим фактором в осягненні тою ж волею висунених завдань. Тож від нас залежить, щоби упромисловлення українського народнього господарства пішло як найшвидшим темпом.

Мих. Корчинський.

З життя української кооперації.

VI. Краєвий Кооперативний Зїзд.

Цей краєвий зїзд складений з делеґатів кооператив і запрошених визначніших економічних і просвітянських діячів, радив 13. березня у салі Лисенка у Львові. В зїзді взяло участь 153 делеґатів і 19 гостей. По областям західноукраїнських земель це заступництво розподілялося таким способом:

Галичина: Повіт Бучач 4 особи, Борщів 6, Бібрка 6, Бережани 3, Самбір 4, Золочів 7, Зборів 4, Заболотів 1, Броди 11, Рудки 1, Жовква 4, Городенка 2, Товмач 2, Ярослав 2, Мостиска 2, Рогатин 3, Сокаль 2, Яворів 2, Снятин 2, Чортків 5, Збараж 2, Станиславів 5, Рава Р. 1, Калуш 2, Тернопіль 7, Радехів 3, Львів 26, Коломия 5, Косів 3 (усі три з сіл), Долина 2, Надвірна 1, Перемишляни 3, Сянік 2, Стрий 5, Ст. Самбір 1, Копичинці 1, Перемишль 2, Печеніжин 2, Коничинці 4, Підгайці 2, Дрогобич 3, Сколе 2, Заліщики 1.

Північні землі: Дубно 1, Томашів 3, Горохів 1, Холм 2, Берестъ 1, Почаїв 1, Кремянець 1, с. Рожнів 1.

Невідомі з місця побуту 2 делеґати.

Між делеґатами було приблизно по половині селян і інтеліґенції.

На зїзд прислали привіти: „Товариство Кооператорів“ з Подєбрад і гром. Адам Будинський із Залуча.

Зїзд був Радою РСУК призначений для вирішення тільки одної пекучої справи кооперативного будівництва: розбудови кредитової кооперації та її форм. Добре сталося, що зїзду не переватажено иншими справами, бо це дало змогу РСУК підготовити належно і солідно самий зїзд а в ході нарад увага була сконцентрована на одному питанні. Безумовно це вплинуло на інтенсивність праць зїзду. Відповідно до того були побудовані й реферати — вони обіймали матеріял всесторонньо, не збуваючи справи формалістично. Реферати держалися порядку тез, усталених для зїзду на підготовчій комісії з рамени кредитової конференції, що відбулася літом 1928 р. і комісії з рамени РСУК.

В програму зїзду увійшли три го-

ловні питання: 1) форма організації льокальних кас (українських райфайзенок), 2) форма і завдання районових („повітових“) кас п. н. „кооперативних банків“ і 3) форма організації центральної каси кооперації. Відповідно до цього розділено і реферати. Суттєву теоретичну частину двох перших рефератів (др. К. Коберського і мец. М. А. Корчинського), які вносять значні зміни у нашу дотеперішню практику в ділянці кредитової кооперації, знайдуть наші читачі в цьому числі К. Р. Реферат др-а К. Левицького про завдання і форму організації Центро-Банку, як майбутньої центральної каси кооперації, зводився в суті річи до заперечення потреби змін у існуючому стані, не вносячи нічого нового в те, що в цій ділянці є.

Зїзд, передискутувавши основно два перші реферати приняв в засаді, з деякими змінами, предложені тези. Тези ці, як обовязуючі на найблищий час напрямні в ділянці кооп. кредиту, після їх остаточного стилістичного сформулування, будуть нами опубліковані в травневому числі К. Р. Із суттєвих змін заслуговує на увагу скреслення формальної вимоги посідання 500 зл. капіталу при заснуванні кооперативи, сильніше підчеркнення ваги необмеженої відповідальности у райфайзенках і точне означення, коли можна допустити вживання векселя у райфайзенках.

Дискусія над третім рефератом велася вже при сильно здекомплетованій салі. По довшій дебаті, в решті решт вирішено закликати усі кооперативи до поголовного членства і складання уділів в Центробанку, щоби, як висловився внескодавець інж. Ю. Павликовський, кооперація стала дійсним фундатором у цій установі; тоді і питання про перехід на членство тільки правних осіб назріє до свого природнього вирішення.

У резолюціях, ухвалених зїздом, кладеться обовязок на всіх ідейних кооператорів, щоби вони, під проводом організаційних відділів Повітових Союзів, приступили до широкого розпропаґування ідеї кредитової кооперації та ухвалених організаційних засад. До співпраці зїзд завізвав теж позакооперативні громадські чинники, діячів просвітянського, шкільного, професійного і політичного руху, виходячи із заложення, що розбудова кооперативного кредиту є за великою справою і надто важким завданням, щоб його можна було виконати силами самого кооперативного громадянства у вузькому розумінні.

Хід дискусії на цьому великої ваги зїзді подамо у травневому числі нашого журналу.

Загальні Збори РСУК.

Чергові річні Заг. Збори цієї установи радили дня 14. ц. м. при участи 388 делеґатів, які заступали 983 кооператив. Серед делеґатів більшість становили селяни, що являється доказом, що кооперативна організація має дуже твердий корінь в широких масах. Центральною точкою зїзду стала — (може через припадок) — не справа звіту з діяльности РСУК, тільки справа бюджету. Хоч через те зїзд, sit venia verbo, начебто наблизився до звичаїв парляментів, для яких бюджетова дебата являється головною справою, то все-ж таки огляд діяльности за минуле, друкований і розісланий в час на місця, повинен був більше зацікавити наш кооперативний загал. Перегляд пройдених етапів являється завсігди підставою для правильної оцінки сучасного стану і для намічення плянів праці на майбутнє (що правда дещо говорилося на цю тему у бюджетовій дебаті). Із загальніших питань порушено в дускусії (досить обширний звіт з дискусії був поміщений у ГКЧ. ч. 12) такі:

1. Квестію, чи мають кооперативи платити до РСУК теж % від торгу продуктами. Дир Обрізків (Коломия) заступав думку, що цей рід податку є неоправданий; зате дир. Мартюк (Копичинці) стояв на протилежнім становищі, а саме, що кооперативи повинні від кожного роду своїх доходів віддавати частину на організаційні цілі (а такий характер носить % для РСУК).

2. Справа оподаткування міського типу кооператив. Двох делеґатів-селян (Вахулович і Комищук) домагалися, щоби міські кооперативи платили від роздрібного торгу податок в тій-же висоті, як і сільські ($^3/_4$ %).

3. Справа кооперативної школи. Кількох бесідників забирало слово до цієї справи; отже очевидно є вона болючою. Два делеґати-селяни (д. Сухоребський і д. Комищук) домагалися, щоби кооп. школа виховувала кооперативних ро-

бітників не лише для надбудов, але й для сільських кооператив.

4. Справа кооперативної пропаґанди. Говорило про неї кількох промовців, домагаючись головно плякатової пропаґанди.

5. Справа поведення ревізорів при роботі. Дехто з промовців домагався від ревізорів більше тепла і менше чистоформального відношення до діла. Вони висловлювали (оправдане) побажання, щоби ревізори були фактично інструкторами, щоби скликали поревізійні сходини членів і надз. рад.

6. Справа організації кооперативних робітників. Висловлювалися побажання, щоби з центра була дана в цім напрямку ініціятива.

7. Справа фахових централь. Висловлено передусім думку про необхідність засилення їх більшим капіталом; один з делеґатів підносив думку про ревізію відношення Центросоюза до Нар. Торговлі.

8. Справа участи жіноцтва в кооперації і виховання молоді в кооп. дусі. Говорило про це двох промовців (дир. О. Дяків і д. І. Блажкевичева, констатуючи сумний стан в цій ділянці. М. и. д. І. Б-ва підмітила влучно одну з причин: винні в части самі пропаґатори кооперативної ідеї, через те, що зі своїми закликами звертаються тільки до мущин.

9. Справа секатур з боку адміністрації. Висловлено побажання, щоби вийшов порадник, як боронитися в таких випадках.

На загал дискусія була річева; спроби внести инший елемент у дискусію (з боку дел. Ольхового з Комарна) були невдатні.

Збори вибрали у перве Раду у поширеному 18-членному складі (крім голови). В склад Ради увійшло, числячи по типам кооперації: 12 осіб, що або безпосередньо або посередньо звязані з господарсько - споживчою кооперацією, 2 з молочар. кооперації, 3 з кредитової і 1 від суспільної аґрономії.

Загальні Збори „Маслосоюза" відбулися 15. березня ц. р. Про перебіг цих Зборів напишемо у слідуючому числі К. Р.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок.

Курс доляра і инших валют. Дня 16. березня 1929 р. доляр П.-А. Сп. Д. коштував у Варшаві зол. 8·90. В приватному продажі його курс вагався між 8·89—8·90 зол. Готівкові обороти долярами дуже малі, одначе на приватному ринкові позначилася міцніша тенденція, дякуючи більшому запотребуванню банків.

Для инших валют тенденція не була одностайна. Курси валют ріжних европейських держав незначно вагалися; після знижки в початку місяця анґл. фунти, швайцарські і французські франки почали підноситися в ціні. Запотребування валют збільшувалося, але в половині м-ця значно зменшилося.

За девізи платилося у Варшаві в золотих:

	Девізи (векслі) найвищ.	найнищ.	16. III. 1929
Анґлійські фунти штерлінґів (за 1 фунт)	43·29¾	43·26½	43·28
Швайцарські франки (за 100 фр.) . . .	171·53	171·50	171·53
Французські франки (за 100 фр.) . .	34·84	34·82	34·83½

Золотий карбованець впав в ціні до 4·60 зл. при малому запотребуванні.

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на вичначніших світових ринках (біржах) в часі між 1 і 15. березня 1929 р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця: 1-8 III.	9-15 III.	Жито: 1-8 III.	9-15 III.
Берлін .	5·26	5·37	4·86	4·94
Гамбурґ	5·32	5·31	4·91	4·94

Чікаґо	4·59	4·71	4·36	4·37
Ліверпуль	5·27	5·54	—	—
Новий Йорк	5·10	5·22	5·02	5·01
	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	4·78	4·82	5·32	5·34 (бр.)
			4·99	4·99 (зв.)
Гамбурґ	4·08	4·12	4·39	4·35 (бр.)
Чікаґо	3·58	3·57	3·02	3·02 (зв.)
Ліверпуль	4·58	4·58		

На всіх світових ринках ціни є значно вищі від тих, які були в тому ж часі минулого року. Ріжниця виносила від 30 до 55 центів за q. пшениці; у жита вона дещо менша.

З порівнання даних цього і попередніх місяців виходить, що всюди на закордонних ринках панує стала звишкова тенденція в цінах на всі роди збіжа. Темпо зросту цін дуже швидке. Особливо сильно звишкувала пшениця. Порівнуючи ціни пшениці хочби за останні два тижні, бачимо, що зріст цін в протягу тижня є дуже великий, виносячи 10 до 27 центів на квінталі, як то було приміром в Ліверпулі. Ціни в Америці на загал вищі як в Европі. Виїмок в загальній картині творить Гамбургська біржа, де ціна пшениці навіть знизилася на 1 цент. На звишку цін на американських ринках впливають невтішні відомости про неврожай пшениці в Новому Світі, до чого прилучилилися обави в звязку з катастрофальними морозами та погіршення комунікації. Передбачається дальший спекуляційний зріст цін.

Запотребування пшениці в Европі і по за нею велике, а тижневі заладування її в країнах вивозу значно перевищують заладування з тогож часу 1928 року. Уділ Рад. Союзу в забезпеченні імпортуючих країн пшеницею рівняється в цьому році зеро.

Жито також звишкувало, одначе в слабшій степені, з виїмком Берліна, де ціна на жито ще від лютого стоїть висока, правда при слабо виявленій в останньому часі знижковій тенденції. Запотребування жита в Европі велике і збільшується, але заспокоюється воно в меншій мірі з огляду на відомий недорід на широких просторах північної Америки. В порівнані до минулого року заспокоєння світового запотребування є майже у двічі менше.

Ціни на овес в Европі ростуть далі, тоді як на американських ринках вони почали виявляти знижкову тенденцію.

На польських краєвих біржах рух цін в часі від 1 до 15 березня представляється слідуючо (в долярах за квінтал):

	Пшениця: 1-8 III.	9-15 III.	Жито: 1-8 III.	9 25 III.
Варшава	5·44	5·74	4·00	4·06
Познань	5·12	5·38	3·82	2·83
Львів	5·82	6·20	4·07	4·32

	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	3·87	4·01	3·93	4·01 (бр.)
			3·75	3·84 (зв.)
Познань	3·87	3·79	3·87	4·86 (бр.)
			3.67	3·67 (зв.)
Львів	3·91	3·93	—	3·41 (бр.)
			3·76	— (зв.)

На польських збіжевих ринках від початку лютого ціни продовжують ступати в гору. Це слідно передовсім що до двох головних родів збіжа — пшениці й жита. Ступінь звишки, особливо для пшениці, сильний; у Варшаві пшениця підскочила на 30 центів за 100 кґ. (q.), в Познані — на 26 центів, а у Львові навіть на 38 центів за (q). Запотребування велике, але подача не є в стані покрити попит; тому ціни стоять високі, вищі, як на американських ринках.

Жито зростає в ціні, але в порівнанні до пшениці не дуже, з виїмком Львова, де було більше заінтересування і ріжниця за тиждень виносить +25 центів; у Варшаві +6, в Познані + 1 центів. Подача збіжа відносно мала але вистарчаюча для задоволення краєвих потреб. Вивозовий контиґент жита підвишено в березні з 15. на 25. тис. тон, що однак не вплинуло на поправу цін, як того сподівалися.

Ціни на овес зростають (в порівнанні до попереднього місяця) з більшою швидкістю, яка досягала тижнево 14 центів (у Варшаві). Ячмінь виявив рух тільки в останньому тижні і, як бачимо, лише на варшавській біржі.

Мука. Що до пшеничної муки то найбільше заінтересування викликали нищі сорти. Подача не вистарчаюча. Ціни піднеслися.

Нотовано в днях 11—15 березня б. р. за 100 кґ. в золотих:

	Мука: житня 70%	пшенична 65%
Варшава	49·00—50·00	73·00—77·00
Познань	49·25— —	66·25—70·25
Львів	55·00—56·00	76·00—77·00

Каша. Ціна ріжних сортів у Варшаві дня 10. III. 1929 за 100 кґ. в зол.:

Ячмінна	I сорт 52—56	II сорт 48—52
Перлова	A 68—73	B 60—68
Гречана	палена 85—90	біла 90—98
Краківська	ліп.сор.100-135	II сорт. 90-110
Пшоняна	I сорт. 90—97	II сорт. 85—88

Всі роди каші спочатку подорожчали через зменшення довозу і зріст попиту, а потім дещо впали.

Фасоля. Дня 10 III. за 100 кґ. в зол.: біла 170—190 цукрова 175—190, кольорова 50—70. Найліпший збут мала біла фасоля, не зважаючи на високі ціни.

Паша. В днях 11—16 III. за 100 кґ. в злотих:

	Сіно пресов.:	Сіно звич.:
Познань . .	17·00—19·00	15·50—17·00
Львів . .	I сорт (солодке)	24·00—27·00
	II сорт. 20—23; III сорт	18·00—19·00
	Солома пресов.:	Солома звич.:
Познань	52·00—53·00	4·75—5·25
Львів . .	окладова солома	12·00—14·00

Макухи. за 100 кґ. в зол. (16. III. 1929) Познань: льняні 52·00 — 53·00. ріпакові 43·00—44·00. соняшникові 40·00—51·00. Краків: льняні 43·00 - 44·00. соняшникові 52·00—54·00.

Ґрис у Львові за 100 кґ дня 16. III. 1929: пшеничний 29·00 — 30·00, житній 26·00—27·00.

Солонина (американська) у Варшаві за 1 кґ. злотих 3·25. Американський смалець у Варшаві за кґ. зол. 3·50. Краєва солонина у Варшаві — 3·05 зл., смалець — 3·60 зл.

Яйця. На варшавському ринкові в кінці лютого відчувався брак товару, дякуючи чому ціна за скриню яєць (1440 шт.) досягала нечуваного рівня 530 злотих; потім з наладнанням достави впала до 480—420 злотих за скриню. У Львові нотовано яйця льоко стація заладування 360—380 злотих. Довіз був обмежений, тенденція міцна.

Дня 10 III. 1929 свіжі яйця коштували у Варшаві 15 зл. за копу.

Ціни продуктів виживи у великих містах в днях 4—10 березня 1929 в злотих (детайлічна продаж):

Артикул:	Міра:	Варшава:	Львів:
Житній хліб . .	1 кґ	0·55	0·53
Пшеничний хліб .	„	1·11	1·15
Мука (пшенична)	„	0·91	0·81
Молоко . . .	1 літр	0·56	0·55
Масло	1 кґ	7·97	7·00
Яйця	1 шт.	0·37	0·30
Свинина (мясо) .	1 кґ.	3·22	3·00
Солонина (солена)	„	3·31	3·10
Ковбаса (свиняча)	„	4·85	3·05
Картопля . . .	„	0·26	0·20

Масло у Варшаві за 1 кґ. 6·60—6·30 (в гуртовій продажі).

Стан конюнктури.

Загальне господарське положення в Польщі де далі погіршується. Місячне справоздання (за березень ц. р.) Банку Господарства Крайового виказує дальше значне заостреня ситуації на грошевому ринкові в наслідок недавніх морозів. Процентова стопа на приватному ринкові піднеслася; виплатність погіршилася, обороти на біржах поважно змаліли. Ціни одначе зросли в наслідку комунікаційних труднощів. Вивіз вугля через недостачу ваґонів знизився, продукція нафтової ропи зменшилася на половину, в торговлі застій. Лодський промисл значно обмежив продукцію, в деревному промислі також панує повний застій. Тільки метальово-машиновий промисл задержався на дотеперішньому рівні, а в млинарстві помітно оживлення. Добре працюють фабрики помічних погноїв, а особливо спіртовий промисл. Число безробітних зростає. Все це становить цікаву ілюстрацію до оптимістичних тверджень не переконуючої впрочім промови з діяґрамами премера Бартля.

Специяльно на грошевому ринкові зарисовується грізне положення в звязку з браком готівки і зменшенням товарового обороту. Сума протестів векслів значно збільшилася. Приватні банки обмежили дисконт векслів, через що останні поплили на приватний ринок, процентова стопа дійшла — у Варшаві до 3% в Лодзі до $3^1/_2$ місячно. В Ґданську появилося богато польських векслів, а приватні особи шукають в тутешніх банках безпечніших приміщень для своїх вкладок.

Торговельний білянс Польщі в лютім б. р. Привезено з закордону товарів в лютім 1929 р. 411 198 тон вартости 264.954 тис. злотих. Вивезено 1.346.770 тон вартости 167.392 тис. злотих. Отже Польща видає більше гроша за кордон, як відтам одержує. Т. ч. польська закордонна торгівля визначається сталим недобором гроша. Відємне сальдо торговельного білянсу виносило в лютні б. р. 97 міл. 562 тис. злотих.

В лютому минулого року недобір торговельного білянсу (надвишка привозу над вивозом) виносила 72.555 міл. злотих. В порівнанні ж з січнем ц. року 1929 ситуація остільки погіршилася, що вивіз зменшився майже у двічи більше ніж привіз.

Протести векслів у Львові. Під цим зглядом Львів стоїть на третьому місці в державі. В січні ц. р. запротестовано у Львові 8.901 векслів на суму 3.416.000 зл. — на загальну кількість 366.631 штук векслів на суму 76,787.000 зл. в ці-

лій державі. В цьому відношенні Львів представляється дуже некорисно в порівнанні до инших осердків і дільниць польської держави. Причини цього явища є з одного боку загальні і добре знані а то: слаба покупна і споживна сила людности, перетяження податками і примусово-монопольними на річ держави асекураціями, брак оборотових капіталів, дорожнеча гроша. З другого боку є льокальні причини, що викликали у Львові те сильне піднесення хвилі векслевих протестів, які забирають 20—25% цілого векслевого обороту. По перше є це люта зима і звязаний з тим повний застій життя на провінції, далі упадок моральности у відповідних кругах, де під цим зглядом панує безглядна нестриманість у зараджуванні, собі на всякий випадок шляхом векселя, котра доходить приміром до оплати векслями службового персоналу і т. п. Все це приводить дописувача Gazety Handlow-ої до висновку, що »масові векслеві протести є обявом сильної господарської кризи, котра потрясає Польщею". В цілій Польщі запротестовано було в січні біля 350 000 векслів на суму більше як 76 міл. злотих, з того у Варшаві найбільше — на суму 19 954.000 злотих.

Пан Дювей тратить довіря. Уся польська преса розголосила, що п. Дювей, фінансовий дорадник польського уряду з рамени американських фінансових кругів, втратив довіря своїх патронів; це сталося у звязку з тим, що всі, без виїмку, його рапорти про господарський стан Польщі були настроєні на однаково оптимістичну нуту, тоді як факти з польської дійсности говорили друге. (Ми, як шан. читачі знають, ставилися критично до рапортів п. Д-я). Між иншим п. Дювей, після свого повороту з Москви, їздив до Америки, як кажуть, добувати там нових кредитів для Польщі. Вернув з неґативним результатом. Навпаки, курс обліґацій стабілізаційної позички на ню-йорській біржі навіть впав, замість піднестися. (Сьогодня він стоїть на 84 5% номінальної вартости хоч ще недавно стояв 87%).

Польські заходи о кредити і „Центральний Банк" у Варшаві. В найблищому часі має повстати у Варшаві Центральний Банк у формі акційної компанії з основним капіталом 25 міл. злотих. Обліґацій буде випущено на суму 250 міл. зл. В міру їх розпродажу, основний капітал буде збільшуваний. Основний капітал складатиметься з 20-міліонового вкладу пол. державного банку. Решта вкладів на основний капітал поступить від краєвих кредитових інституцій. В міру розвитку операцій і приступлення до Ц. Банку инших кредитових інституцій участь держави має зменшитись. Це бувби отже ще один банк фактично державний, але вже у формі приватної компанії.

З метою сфінансування обліґацій Центрального Банку утворюється нині в Парижі консорціум банків американських, анґлійських і французьких. Досі польські цінні папери з ріжних причин не мали успіху на закордонних ринках. Створення Центр. Банку має привести до усунення тих вад і утворення одностайного сконцентрованого фронту польських банків у виступах за границею. З ґазет виходить, що французькі фінансові круги, з якими польський уряд веде переговори, що до кредиту, поставили вимогу організації центрального банку, незвязаного безпосередньо з державою, отже банку акційного. Переговори ці йдуть одначе вже досить довго і доволі пиняво. Часописи донесли, що у Франції вже начебто найшлись покупці на 25 міліонів долярів першого випуску обліґацій Ц. Банку. Не знати лише, на який процент, а це головне.

Містерії з ціною вугля і дров. Нечувані морози минулої зими налягли важким тягарем на незаможне населення. Численні випадки замерзання людий і худоби по хатах (не десь у полі!), випадки, які траплялися майже виключно по селах, свідчать вимовно про те, кому як діється. Вони не тільки свідчать, вони к р и ч а т ь голосом протесту проти того страшного стану матеріяльної руїни, до якого дійшло в тому краю, який був колись „медом і молоком текучим".

У дні сибірських морозів село в більшости випадків не мало чим досить топити. Як на глум, негайно підскочили ціни дров і вугля. Власником лісів є держава і велика посілість, власниками вуглевих копалень — великі фірми, обєднані у картель. Очевидно, що своїм звичаєм вони і тисячі більших і менших продавців вугля використали величезну опалову скруту у вузько еґоїстичному, матеріялістичному інтересі. Цікаво й тут, що головна звишка цін була не в гурті, а в детайлі. Розпочалася дика вуглева спекуляція. У Львові були випадки, коли за сотнар вугля жадали 12 золотих! Нормою-ж у лютім-березні рахувалася ціна 8 золотих, тоді як ще у січні ціна за горішньошлеський вугіль стояла 6 золотих!

Вуглеві копальні, гуртівники і детайлісти збогатилися за тих два місяці лю-

тої зими на грубі міліони коштом споживачів всього населення. Цікаво, що влада заховалася зовсім, але то зовсім пасивно супроти цієї орґії лихварства в торгівлі топливом.

Нехай цей „палець Божий", хоч і болючий, буде пригадкою українській кооперації, що є це одна дуже важна ділянка, якої вона майже не торкнулася — а це організація закупна топлива для своїх членів! Це є ділянка навіть зовсім не трудна до організації, а така важна при тім винищенні лісів і дорожнечі опалу, що скрізь тепер панує.

Кишеня споживачів і зарібки панів пекарів. Характерною подією останних тижнів є невдалий страйк львівських пекарів та його причини. А саме: у звязку з підвишкою цін жита і пшениці, (яка прийшла, бо мусіла прийти з весною, на те вже є збіжеві спекулянти на світі), львівські пекарі зажадали дозволу піднести ціну хліба і то не менше ні більше, як на 9 грошів на бохонці з 51 на 60 грошів за 1 кґ хліба). Не кажучи уже про те, що бохонець хліба, що має важити 1 кґ дійсно важить 90—95 дкґ, пекарі, як усі спекулянти, забажали використати й цю нову нагоду звишки цін муки. Перед апровізаційною комісією львівського маґістрату вони арґументували свої нові домагання звишкою цін муки. Коли ж їм заявлено, що мука буде їм уділена з маґістрату і то навіть на кредит, панове пекарі відійшли і страйк відкликали. Все-ж таки максимальну тарифу на хліб маґістрат підвищив. Хліб тепер коштує 55 грошів, з пекарні Меркурого 54 гроші.

Отже в чім річ? Чи справді покриджено пекарів і чи є підстави для такої підвишки ціни хліба, яку дозволив львівський маґістрат?

Отже треба ствердити, що навіть ця підвишка, яку дозволено маґістратом, дає пекарням значно вищу ціну, як належалосяб. Пекарі одержали на 100% більшу надвишку ціни, як того вимагає сітуація. Докажемо це цифрами

Ціна житньої 70% муки в часі 25/2—2/3 ц. р. у Львові була 52—53 золотих. (Przem. i Handel ст. 433). Після підвишки, в часі 11/3—16/3 ц. р. була 55—56 зл. за 100 кґ. Виходить, що підвишка ціни була рівно 3 зол. на 100 кґ, або 3 гроші на 1 кґ. На 1 кґ. житнього хліба виходить пересічно 66 дкґ муки; значить, що на кожний бохонець хліба пекар мусить тепер платити за муку по 2 гроші більше, як давніше платив. Тимчасом ціна хліба підскочила не на 2 гроші, а на цілих 4 гроші! Ціну булки піднесено з 5 грошів на 5½, а самі булки вже скоро будуть як горішки.

Так використовують пекарні кожну нагоду, щиби визискувати сітуацію. Треба памятати, що не тільки місто купує хліб і булки, але купує їх великими масами і наше село, через кооперативи. Доказало це цифрове зіставлення інж. О. Охрима (Кооп. Республика за січень 1929 р.). Отже збут вже зорганізований, а це є перша підстава для кооперативного виробництва. Коли-ж нарешті повстане у Львові кооперативна пекарня? Коли зацікавляться цим Стрий, Тернопіль, Коломия і другі міста? Перемишль, Станиславів, Яворів, Рогатин, Суд. Вишня вже мають кооп. пекарні. Про їх стан готується стаття у нашому журналі.

Вивозове мито на жито і житню муку зістало доповнене новим розпорядком, допускаючим безмитний вивіз за дозволом міністерства скарбу. З того нового параґрафу ніби то користає в найбільшій мірі сама держава, а властиво її орґан — »панствова збіжева резерва«, що „перетворилася швидко, як пише „Рольник Економіста", з реґулятора внутрішнього обороту попросту в купця, котрий дякуючи свойому становищу, використовує торговельний привілей у формі звільнення його трансакцій від мита". Правда, було заперечено цю вістку, подану денниками, але чого тільки в наш час не заперечується... Це бувби новий монополь і новий прояв етатизму.

Нове мито на вивіз вільшини. Мають бути заведені нові митні вивозові ставки на вільшину в розмірі 6 зл. від 100 кґ ваги.

Вивозове мито на масло. Економічний комітет міністрів ухвалив дня 2 березня впровадження вивозового мита на масло у висоті 600 злотих за 100 кґ. Від цього цла будуть увільнені транспорти масла за дозволом уповноважених міністром скарбу інституцій лише в тому разі, коли масло не міститиме більше 16% води й ріжних домішок. Згадане уповноваження діставлиб в першу чергу Союзи молочарських кооператив та промислово-торговельні палати. Запровадження цього

мита було викликане відомими скандалами з вивозом фальшованого масла, і воно буде правосильне аж до часу видання закону про стандартизацію масла.

Роспорядження про вивозове мито на масло увійде в життя по двадцять одному дні по оголошені його в деннику законів, що станеться мабуть в найкоротшому часі.

Мито на безроги. З метою реґулювання і зконцентрування експорту безрог в руках одної інституції, якою є синдикат експортерів безріг і худоби, та для досягнення вищих цін при експорті, міністерство скарбу, промислу й торгівлі та рільництва впровадили нове мито на безроги у висоті 30 злотих за биту штуку або 15 зл. за пів штуки. Вільною від мита буде тільки мала закордонна торгівля. Роспорядження це увійшло в життя від 1. III. 1929.

Видобуття вугля в горішньо-шлезьких копальнях виносило в першій декаді лютого ц. р. 729.857 тон, що при 7 днях праці дає на 1 день — 104.265 тон. Рівняючи до січня і грудня, означає то дуже поважну знижку видобуття вугля і то не зважаючи на сильні морози і збільшення попиту на вугіль в цілій Польщі як рівнож і запотребування закордону З огляду на нечувані морози (30—40° С) цеї зими це зменшення продукції є дуже цікавим і досі не виясненим явищем.

Нові транспорти фальшованого масла. Достава на анґлійський ринок фальшованого масла з Польщі не тільки не устає після недавнього голосного льондонського скандалу, а є навіть зорганізована у величезних розмірах. Гнані жадобою наглого зиску і не знаючи напросто елементарних границь добросовісности, польські приватні експортери продовжують свої експеріменти з виcилкою масла з домішкою 60% марґарини. Так Зенон Берман достарчив більшу кількість цього „масла" для чотирох анґлійських фірм. Тому, що льондонський апровізаційний уряд заборонив продавати цей продукт, як масло, а дозволив його продаж лише як марґарини — анґлійські імпортери дуже ошукалися на тій трансакції, на 5.000 фунтів штерлінґів і внесли скаргу на оборону своїх інтересів.

Дня 12 березня одержано у Варшаві знова телеґраму з Льондону про те, що 11 того ж місяця надійшов з Польщі новий транспорт фальшованого масла. На цей раз трансакція була переведена одною з ґданських фірм.

Новий прояв етатизму. Розпорядком польського уряду заводиться нове примусове обезпечення, яке діткне виключно сільське населення.

Предметом нового примусового обезпечення від огню є все движиме майно в рільних господарствах: збіжжа, паша, солома, живий інвентар з виключенням дрібних звірят і весь мертвий інвентар.

Предметом примусового обезпечення від помору (не від звич. заразливих недуг) є живий інвентар (коні, рогата худоба і безроги).

Предметом примусового обезпечення від граду будуть полеві ростини, крім городини.

Примус обезпечення движимостей від огню і живого інвентаря від помору може бути впроваджений на терені поодиноких повітів, по ухвалі повітового соймику (повіт. ради). Зате примус обезпечення земних плодів від граду може бути впроваджений лише на терені цілих воєвідств, по ухвалі воєвідського соймику.

Далі одначе розпорядок постановляє, що договір про обезпечення названих родів майна, заключений з приватним товариством обезпечень перед ухвалою примусу, остає в силі аж до часу його розвязання згідно з умовою. — Ця постанова дає змогу, ще поки час, обезпечити майно в українській установі (Дністер).

Новий цей мін. розпорядок, виданий в часі діяння соймової сесії, носячи характер законодатного акту, є новим доказом, як уряд не бажає визнавати законодавчої компетенції парляменту.

Розпорядок входить в життя дня 8. квітня 1929 р.

Похід етатизму.

Дискусія на тему „етатизм чи економ. лібералізм?" не вгаває, не дивлячись на офіційну заяву міністра скарбу у бюджетовій комісії, яка говорила, що уряд, як такий не солідаризується із програмою етатизму. Правда, міністер Чеховіч, що складав цю заяву, пішов в димісію і навіть стоїть перед конституційним судом.

Отже є всі підстави для приватно-підприємницького світа („економічно-ліберального") для дальших побоюван, що держава захоче поширювати свої впливи у промислі, торговлі та инших господарських ділянках. Тим більше, що є уже нові факти, що вказують на такі тенденції урядових кругів.

Фактичний стан сьогодня такий: не рахуючи комунальних підприємств, в руках держави находяться: усі копальні соли і потасових солий; одинока більша рафінерія нафтових продуктів у Дрогобичі („Польмін") і кілька шахт та ґазових джерел в руках цього самого держ. підприємства; копальня вугля „Бжеще" (в краківськім басейні); величезні комплекси лісів; фабрики тютюневих виробів і вплив на продукцію спірту; велика фабрика погноїв у Хожові та на укінченню подібна фабрика азотових угноєнь в Тарнові; „Żegluga Polska" — торговельна фльотиля, портові урядження у Ґдині. До того треба дочислити вплив на промисл автомобілів, літаків та воєнних матеріялів; врешті держава прийшла в посідання акцій кільканацяти приватних підприємств так би сказати з мусу, бо ці підприємства не мали змоги сплатити довгів, затягнених у державних банках. Взагалі, пануюча від першої інфляції в Польщі засада, що промислові підприємства є на те, щоби державні банки їх годували дешевим кредитом із податкових гроший, приводить в многих випадках до прямої деморалізації промислу, над міру розпещеного і вибагливого. Ці підприємства, що перейшли таким чином в руки держави, і далі живуть на кошт держави, задовжуючись чимраз більше.*)

Хоч цей стан володіння держави в ділянці промислу вже доволі показний, то він ще не такий великий, міряючи його з приватним промислом; цей стан ще не падавби так у вічі, якби на цьому кінчилося. Так не є, навпаки — у ділянці фінансової господарки і кредиту значіння держави куди більше. Нерозвиненість приватної банковости в Польщі а з'окрема скупість на краєві капітали, при абстиненції заграничного капіталу, силою факту висунула три державні банки (B. Polski, B. Gospod., Kraj. B. Rolny) на визначне місце у польській кредитовій системі. Свідчить про те зіставлення уділених банками в Польщі кредитів (короткоречинцевих, бо це головний рід кредиту в цей час). Стан уділений **всіма** банками в Польщі кредитів виносив на день 15. V. 1928 — 2,739.8 міліонів зл. З цієї суми припадало на приватні банки 57%, решта походила з державних джерел.**) Виходить, що **держава взяла на себе майже половину обовязку кредитування приватних громадян**, тоді як в „нормальних умовах" не повинна зовсім мішатися у це діло, оставляючи за собою тільки фінансування публично-правних установ і підприємств.

Та цього ще не досить. Держава стала головною асекураційною установою, монополізуючи усі роди обезпечення, які тільки далися обняти асекураційним примусом. Цим способом держава мобілізує великі фінансові засоби; для населення це означає можливість втрачення цих фондів через безпосередню звязаність асекурації з долею держави та із змінчивістю політичної конюктури, із самих лише соціяльних обезпечень, по обчисленням Przegląd-u Gospodarcz-ого держава мала в своїх руках у 1928 р. 411 міліонів зл.!*) Цей капітал був в руках держави могучим засобом кредитування як державних так і привілейованих приватних підприємств.

Новими проявами ститистичної думки останнього часу є: створення пів-урядового „синдикату експортерів свиней" та оповіщений на днях примус **асекурації рільних плодів та живого інвентаря** і то знов у формі державного монополю. По інформаціям з кругів нашої асекурації польська держава вже тепер збірає з укр. населення около 13 міл. зл. з примусової асекурації; новий же примус мавби цю суму ще подвоїти (Діло ч. 63). *К. К.*

*) „Na froncie gospodarczym" Warszawa 1928, стор. 91.

**) „Przemysł i Handel" ювілейне видання 1918—1928, стор. 89.

*) P. G. ч. 1. за 1929 р. ст. 10.

Справлення помилки.

В ч. 5. „Кооп. Р-ки" за біж. рік на ст. 119 в замітці: „Ножиці в Польщі" трапився прикрий недогляд, який просимо виправити, а саме ціле речення, починаючи від слів: „18 кґ. потасової солі," до слів „252 кґ. жита" — треба читати: „за ту саму кількість потасової соли треба було дати в 1927 р. 18 кґ. жита а в 1928 р. 32 кґ. жита, за вугіль в 1927 р. — 75 кґ. жита а в 1928 р. — 106 кґ., за цеглу відповідно 165 і 252 кґ. жита."

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві